

HORIA BARBU OPRIȘAN

CĂLUȘARII

Studii de folclor

HORIA BARBU OPRIŞAN

CĂLUŞARII

Coperta de
El. Haschke — Marinescu

Studii de folclor

HORIA BARBU OPRIŞAN

CĂLUŞARII

studiu

1969
Editura pentru Literatură

ÎNCHINARE

Romulus Scriban a publicat în Dacia Literară, *din Galați, II, 1869, numărul 5, această poezie pe tema* Călușarilor. *O inserăm, aici, pentru ineditul temei și tratarea ce o dă în spiritul romanității* Călusarilor.

Joacă groasnicu Călușeru, mîndru suvenir de glorii
A originelor Romei, cînd își scoase luptătorii
Ce să facă jocuri brave, ce rămase în miracol
Să atragă pe vecinii la eroicul spectacol !
Căci cînd Romulus clădise Roma noastră, toți romanii
Nu aveau femei să crească poporul ei în toți anii,
Și la joc ademeniră pe popoarele vecine
Cînd deodată le răpiră pe fecioarele Sabine !
Iară cele jocuri brave au rămas în suvenire
La români spre neuitarea timpurilor de mărire,
Cînd boierii toți călare, pinteni, sulițe și arme
Pentru patrie purtase, lanțurile ei să-i sfărîme.
Călușerii merg în rînduri, cu bravură și-nfocare
Ca stejarii nalți și ageri, de te pune în mirare !
Cu privirea ca văpaia, coperiți de fier răsună
Mersul lor !... Și toată urbea împrejurul lor s-adună,
Unul duce steagul Romei, altul cu o spadă trasă
Custodește lîngă dînsul, după ce pe ea jurase,
Că va sta mut simbolul sacru al secretului pe care
Au acoperit romanii a copilelor furare !
Ei se opresc în două șiruri și încep acele jocuri,

Săritvri neauzite, schimburi agere de locuri
Uriașe și celebre, încît zici că nu-i putință
Decît la romani să aibă joc așa de biruință,
Care pune în mirare pe popoarele Itale
Ca să vie să admire jocurile triumfale !
Căci cînd se reped deodată, se aruncă ca Titanii
Și auzi groznicul lor strigăt, înțelegi ce-au fost romanii.
Sub a lor pași muge cîmpul, atmosfera clocotește
Muzica răsună tare, inimile veselește.
Inspirînd entuziasmul, care crește în orișicare
Vede bravele lor jocuri demne-n veci de admirare.
Ian priviți cum se învîrtește jocul de voinici cu fală,
Cum s-aruncă, sar ca cerbii, se reped și dau năvală,
C-o privire foarte sumbră și cu mare maiestate
Încît vezi că-s strănepoții neînvinselor armate !
Ah ! jucați, o ! fii ai Romei, jocul Romei neînvinse
Cînd cu jocuri militare pe fecioare le cuprinse !
Jocul vostru cel eroic, neamurile înmărmurește
Omenirea vă admiră, lumea toată vă privește.

PROLOG

Rusaliile sînt una din cele mai mari sărbători ale poporului român. Pline de adînci și multiple semnificații folclorice și etnografice, Rusaliile sînt o moștenire de la strămoșii noștri, romanii. În această zi, care în popor este cuprinsă într-un ciclu de trei zile cu urmări folclorice și etnografice pe toată săptămîna, în satele noastre își făceau apariția călușarii.

Călușarii deschideau și închideau Rusaliile. Ei colorau aceste zile, dîndu-le un farmec deosebit și o strălucire cu adevărat sărbătorească. Nu se puteau concepe Rusalii fără călușari. Toți îi așteptau. Fiecare vrea să-i vadă jucînd în bătătura casei, iar cei cu stare cereau să le facă „Războiul". Odată, la Mihai Bravu de Vlașca, am văzut un Căluș jucat numai de „veterani". Spectacolul a fost magnific. Tot satul a ieșit să-i vadă. Cei tineri au avut ce învăța. Bătrînii s-au întrecut în agilități și virtuozitate. Fiecare joc era o dantelărie de figuri. Nu pot să-l uit pe Gică Olteanu, pe Ion a lui Meca, pe Tudor Gh. Dînă, zis Rechiziție, pe Marin Botan, celebru Mut, și atîți alții, toți oameni maturi, trecuți de cincizeci de ani. Gică Olteanu era Vătaful. Atunci am înțeles și am văzut cu adevărat ce este Călușul. Mi s-a arătat în toată grandoarea sa arhaică, întărindu-mi sentimentul că românul are jocul în sînge. Mutul a fost Gheorghe Botan, fiul lui Marin Botan, și el, la rîndul său, renumit Mut. Fusese Mut la Căluș, douăzeci de ani. Era vestit pe toată Vlașca.

Mutul acoperea singur toată „scena“, răspîntia largă cît un cuprins, din mijlocul satului, unde se făceau horele, iar în Duminica Rusaliilor se juca, pentru ultima oară Călușul și se făcea Războiul, după care se spărgea Călușul. Mutul era un actor de mare clasă. Un mim de talent. Avea o fantezie care uimea.

Rusaliile au fost sărbătoarea care punea în mișcare satul. Femeile se îngrijeau de cele ale sufletului, de pomenirea morților și de cele ale credinței. Bărbații erau ocupați cu Călușul. Cu două-trei săptămîni, înainte de Duminica Rusaliilor, Vătaful se ducea în sat să vadă cine merge în Căluș. Închipuia echipa. În general se păstra formația din anul trecut, pentru că era obiceiul și credința că trebuie să stai în Căluș un număr de ani. După ce alcătuise echipa, Vătaful pleca după lăutari. Îi tocmea și începea repetițiile. Mutul se îngrijea de ale sale. În Sîmbăta Rusaliilor, după-amiază, Vătaful cu ai săi, cu Mutul, se duceau la pădure. Aici, în loc ferit de ochii lumii, în decorul magnific al primăverii, în cîntecul păsărilor și foșnetul frunzelor, se făcea Legămîntul. Totul respira mister și farmec păgîn, evocînd momente dintr-un rit străvechi pierdut în ceața mileniilor. După legămînt, echipa intra în sat, se trăgea la o casă, unde călușarii trăiau și dormeau împreună, separați de restul lumii printr-un legămînt care le cerea să fie curați și uniți cît timp ținea Călușul. A doua zi, în Duminica Rusaliilor, călușarii plecau în sat. În frunte, mergea Vătaful, lîngă el, Mutul, iar în urma lor, călușarii cu Steagul între ei. Satul ieșea să-i vadă. La omul la care se opreau, era o mare de lume. Era primul joc. Călușarii arătau tot ce știu și ce pot. Mutul își împlinea rolul său burlesco-grotesc. Și, așa, trecea Duminica Rusaliilor. Turneul se relua a doua și a treia zi. Adeseori se duceau în satele unde nu se făcea Călușul. Cei din Vlașca își făcuseră obiceiul să vină în Ilfov și chiar la București.

Nu se putea concepe Rusalii fără Căluș. Ar fi fost o dramă sufletească pentru tot satul. Ar fi fost o lipsă pe care toți o simțeau și o sufereau fizic. Călușul era așteptat și dorit de toți. El făcea parte integrantă din viața folclorică, afectivă și etnografică a satului. În duminica următoare era ultima zi a Călușului. După-amiază, călușarii făceau un joc în centru, apoi se desfășura Războiul cu toate ale sale în timpul căruia Mutul se întrecea pe sine spre hazul satului, care ieșea cu mic cu mare să vadă Războiul. Femeile rîdeau cu mare poftă de gesturile cam libere ale Mutului, iar oamenii comentau, comparau și se gîndeau la anii tinereții cînd erau și ei în Căluș.

Cînd se lăsa amurgul, călușarii se duceau din nou la pădure. Aici se spărgea Călușul, se împlinea ceremonialul acestui act după care călușarii reveneau în sat, o dată cu îngînarea nopții, legîndu-se să facă și la anu Călușul.

PREZENTARE

Între spectacolele populare de primăvară, legate de cea mai mare sărbătoare a acestui anotimp, Duminica Rusaliilor, cel mai de seamă și cu cel mai răsunător ecou, sînt Călușarii. Foarte cunoscuți, cu adevărat populari, mîndrie a multor regiuni, învăluiți într-un nimb de mister și fantastic, prin originea lor milenară, Călușarii au impresionat pe toți cei care i-au văzut și-i văd, prin grandoarea și spectaculozitatea desfășurării lor.

Călușarii au o amprentă profund etnică între manifestările populare cu caracter de spectacol, fiind totodată cea mai veche. Dacă acceptăm descendența lor de la romani se poate spune că ei s-au născut o dată cu acest popor, însoțindu-l și petrecîndu-l cu alaiul lor ciudat, de-a lungul secolelor.

Repertoriul spectacolelor populare este foarte variat, dar nici unul dintre ele nu traduce fidel firea, caracterul, structura și tot interiorul sufletesc și de viziune al românului cum o fac Călușarii. Privitorul care asistă la jocul călușarilor, oricît ar fi de neavizat, simte, prin instinct, că înaintea sa se desfășoară un joc specific românesc. Un spectacol pe care nu-l va putea întîlni nicicînd pe glob.

Călușarii au un specific care îi diferențiază de orice altă manifestare similară. Nu suferă nici comparație și nici asemănare. Din amănunte ca și din totalitatea spectacolului ca atare, se desprinde, clar și cu toată tăria, unicitatea și singularitatea Călușarilor.

Jocul călușarilor fascinează. Sînt o dezlănțuire de vitalitate debordantă. Uimesc prin varietatea spectacolului, agilitatea mișcărilor și imaginația pe care clădesc totul, de la joc pînă la piesa de teatru. De altfel, și Sulzer ca și ceilalți străini care i-au văzut pe călușari, au subliniat aceste fapte. Paginile lui Sulzer sînt cea mai frumoasă și caldă prezentare a Călușarilor. Deși străin de sînge și structură cu acest neam, totuși Sulzer a fost mai mult decît impresionat de Călușari. A simțit această originalitate puternică, neîntîlnită aiurea, care îi caracterizează. Prezentarea lui Sulzer este cu atît mai prețioasă cu cît este ea mai amplă în amănunte, fiind printre cele mai vechi, atunci cînd Călușarii nu erau încă diformați și alterați.

Călușarii au rămas un spectacol cu adevărat popular. Nu au ieșit din folclor și etnografie, alterîndu-se sau degradîndu-se, precum s-a întîmplat cu o seamă de alte manifestări de acest gen. Elementul cult nu i-a atins. Și-au păstrat de-a lungul secolelor aproape toată puritatea și moștenirea arhaică, fiind și astăzi obiect de nenumărate interpretări folclorice, mitice și etnografice. Călușarii nu sînt numai joc. Călușarii sînt un spectacol complex, o manifestare în care sînt reunite toate elementele spectacolului propriu-zis, ale teatrului și ale dansului. Valoarea Călușarilor nu rezidă numai în coregrafie. De altfel, Sulzer este primul care a sesizat, cu toată claritatea și adîncimea, caracterul de spectacol complex al Călușarilor. El nu i-a văzut numai ca un simplu joc alcătuit dintr-o suită de dansuri.

Sulzer folosește pentru Călușari, cînd îi prezintă, cuvintele de : Tanz und Spiel. *Aceste cuvinte care în limba română sînt oarecum sinonime, în limba germană definesc două noțiuni diferite. Fiecare are valoarea sa bine*

precizată. Sulzer, folosindu-le, materializează admirabil diversitatea Călușarilor ca spectacol în sine. Ei nu sînt numai Tanz, *adică dans, ci și* Spiel, *adică joc cu valoare de spectacol teatral. Noi le spunem, simplu și foarte circumscris : joc, aplicîndu-le singurul termen pe care îl avem în limbă. Prin cuvîntul joc înțelegem întreg spectacolul. Cuprindem într-o sferă foarte largă și jocul propriu-zis, cum definește poporul orice manifestare de dans, precum tot în ea includem reprezentația cu caracter dramatic. Este o deficiență de limbă cu care am avut de-a face într-o suită de prezentări în teatrul popular, unde actorul acestui teatru folosește o terminologie cu totul diferită de aceea din teatrul cult și care, în felul ei, definește și precizează mai corect actele ce se fac. Pentru rural cuvîntul joc sau a juca are o valoare extrem de limitată și bine precizată. Dans și a dansa este un neologism, iar accepțiunea sa semantică este deosebită de joc. Cu timpul, pe măsură ce viața culturală și intelectuală de la oraș a luat proporții, cuvîntul joc și-a lărgit sfera, incluzînd în ea nenumărate manifestări care nu mai au nimic comun cu înțelesul originar. Pentru rural, Călușarii sînt joc, dar pentru noi, care ne ocupăm de etnografia Călușarilor și, mai ales de tot spectacolul, ei sînt și teatru. Țăranul înțelege prin „jocul Călușarilor" numai partea întîi a spectacolului, făcînd abstracție de Mut și de pantomimă pe care o închipuie. Partea a doua a spectacolului o „face", nu o „joacă". „Facem Războiul !", zic călușarii, în mod curent în Vlașca.*

Călușarii sînt un spectacol absolut. Ei se exteriorizează prin joc, muzică și teatru. În trecut, după cele ce ne spun mărturiile acestor timpuri, se spuneau și strigături, unele destul de întinse cu caracter burlesc. Din toate descrierile rezultă clar caracterul variat al Călușarilor. Elementul mitic se amesteca cu cel real, materializînd nenumă-

rate simboluri și valori folclorice ce-și au originile în adîncul timpurilor. Călușarii au păstrat pînă astăzi aceste caractere. Fondul misterios, ce ține de un rit sau de un simbol de mult uitat, a rămas. În spatele acestui joc, care merge pînă la delir, se ascund practici străvechi legate de ceremonialul unor procesiuni sau acte religioase. Originea Călușarilor rămîne tulbure, iar semnificația lor nu mai puțin drapată de secolii absenți în mărturii.

Călușarii sînt spectacol de teatru popular. Sub acest aspect sînt văzuți de popor.

Partea etnografică a Călușarilor, practicile și credințele pe care le materializează aceștia, fac parte din regia spectacolului. Ele sînt opera Călușarilor, alcătuind un cod pe care trebuie să-l respecte fiecare jucător cît timp face parte din Călușul. Privite la suprafață ele par să fie etnografie dar, în realitate, sînt norme de conduită pentru un om de teatru. Sînt norme foarte aspre ce au un caracter de unicitate pentru acest domeniu. Nici cînd în teatrul popular și chiar în acel cult nu întîlnim un „regulament" atît de sever, impus actorului. Călușarii sînt singurul spectacol de teatru popular care fac notă aparte la acest capitol. Călușarii nu sînt un spectacol improvizat ad-hoc ca să motiveze un obicei sau dorința unor actori rurali de a petrece. Ei au un ceremonial de constituire și norme de existență pe care nu le găsim la alte manifestări de teatru popular.

Acest ceremonial nu este etnografie. El face parte din caietul de regie al spectacolului. Fără îndoială că este un ceremonial, pe care îl întîlnim la steag și jurămînt ce are o sumă de acte ciudate care țin de magie, rit și alte obiecte ale etnografiei. Este natural ca să găsim în Călușari această țesătură în care se împletesc numeroase elemente de tot felul.

Teatrul a fost la origine și magie și rit, iar la japonezi actorii erau constituiți în Ordine conduse de prescripții severe. Călușarii pot să fie comparați cu un Ordin, supuși ca și membrii Ordinelor călugărești unor discipline interioare ce nu puteau să fie călcate sau nesocotite. Ei sînt un Ordin actoricesc. Cel ce o făcea suferea personal urmările ce se resfrîngeau și asupra celorlalți. Acest „cod" nescris, transmis de tradiție și deci întărit de ea ca să fie respectat, a fost îmbibat de elemente care ar face rău călușarului ce nu ar urma disciplina Ordinului. În acest mod s-au amestecat faptele, dînd Călușarilor și o haină etnografică. În realitate, s-a făcut apel la aceste elemente transformate în credințe ca să impună o disciplină actorilor. Pentru actorii Călușului și pentru lumea acelor timpuri, era necesară aducerea în acest cerc și invocarea forțelor dușmănoase, a micilor divinități cîmpenești ce sînt ostile Călușarilor. Coeziunea și disciplina în interiorul Călușului și printre jucători nu putea să fie menținută decît în acest fel. Această acțiune era necesară și în Căluș și în afară de el, ca element menit să impresioneze publicul, să-l facă să vadă în ei un fapt deosebit, situat deasupra realității cotidiene. În spiritul acesta trebuie înțeles Jurămîntul sau Legămîntul ca și celelalte obligații ale călușarilor. A fi actor în Căluș trebuie să te supui unei discipline cerută de natura și simbolul Călușului.

Călușarii nu se înfățișează pretutindeni la fel. Situația aceasta a fost și în trecut așa cum reiese din ceea ce ne-au lăsat scris cei ce i-au văzut. Mărturii prea multe nu avem, mai ales pentru secolii de mult apuși. Ele sînt destul de laconice și sărace în descripții. Sînt mai multe enunțări că au existat Călușarii, întregite de narațiuni

sumare privind jocul şi unele manifestări ce aveau loc tot atunci. Valoarea acestor documente este limitată.

Căluşarii nu au rămas aceiaşi de-a lungul timpului. Jocul a rămas comun tuturor spaţiilor geografice, dar celelalte elemente componente sînt diferite. De altfel, nici jocul nu este acelaşi pentru toată ţara. Prin aceasta înţelegem tot repertoriul de dansuri al Căluşarilor, care se deosebeşte uneori, de la un sat la altul. Cu această ocazie se cuvine să precizăm că nu există un joc anume al Căluşului. O suită de manifestări coregrafice alcătuiesc Căluşul. La început, în faza arhaică, a fost actul. Ca întotdeauna, actul nu a rămas izolat, ca act în sine, ci a fost însoţit sau înnobilat de muzică şi de corolarul ei, jocul. La cei vechi ca şi în popor, muzica înseamnează, în cea mai mare măsură, joc. Tot ce se cîntă, se joacă, aşa precum orice pas schiţat ca dans devenea joc şi cerea muzică. Omul cînta şi juca sau juca şi cînta. La actul care simboliza ceva, care avea un tîlc, istoric sau religios, s-a adăugat cîntul şi simultan jocul, care, cu timpul s-a concretizat în forme ample şi bine definite. Fără îndoială că acesta concretiza actul originar şi semnificaţia sa aşa precum, pe lîngă jocul legat de actul pe care îl reprezenta, s-au mai alăturat alte materializări coregrafice, transformînd un spectacol simplu, la început, într-unul abundent în manifestări. Acest joc de care am pomenit nu ne-a parvenit. El s-a topit în fumul secolelor. Sărbătoarea Rusaliilor îşi are izvoarele la romani, dar, după cum se va vedea, Căluşarii nu s-au jucat, în trecut, pretutindeni, de Rusalii, dimpotrivă, ei se desfăşurau la date diferite care nu coincideau cu Rusaliile. Jocul Căluşarilor de Rusalii, ca zi de început, este de dată relativ recentă. Nu ştim cui se datoreşte această unificare. D. Cantemir spune că căluşarii jucau de la Înălţare pînă la Rusalii, deci la date deosebite de cele de astăzi, cînd primul joc se face în Duminica Rusaliilor, iar ultimul după o săptămînă.

Odată, de mult, Căluşarii erau, aproape, în toată ţara. În secolii trecuţi, Căluşarii erau în mare onoare în Moldova. Astăzi nimeni nu mai ştie de ei. Au dispărut. O situaţie similară s-a petrecut şi se petrece sub ochii noştri în Muntenia.

Cu decenii în urmă, Căluşarii erau cunoscuţi în Ialomiţa, în Ilfov, în Dîmboviţa şi în alte judeţe. Acum, ei nu mai sînt prezenţi decît în Vlaşca, Teleorman, Argeş, puţin în Muşcel şi în Olt, bineînţeles nu în fiecare sat. De asemeni, îi întîlnim în Oltenia de sud, în Romanaţi şi Dolj, prin Banat şi în unele părţi din Transilvania de sud, sud-est şi pe Tîrnave.

În părţile nord-estice ale Moldovei şi în Dobrogea nu au existat niciodată. În Dobrogea au fost aduşi, sporadic, de teleormănenii care au fost colonizaţi în Dobrogea de sud. O dată cu plecarea teleormănenilor au dispărut şi Căluşarii.

Sub ochii noştri Căluşarii pierd din puritatea şi caracterele originare. Asistăm la un proces de destrămare a Căluşarilor şi simultan la unul de alterare totală. Nu mai au desfăşurarea spectaculoasă şi integrală de altă dată. Ca spectacol în sine au sărăcit. S-au înjumătăţit. Ceremonialul de altă dată al constituirii Căluşului, Legămîntul şi toate celelalte acţiuni care-l pregăteau după un rit străvechi, plin de farmec, mister şi fabulos, nu se mai fac. Elementul etnografic şi folcloric care constituia caracteristica Căluşului, acela care îl lega de trecutul îndepărtat, de originile sale milenare, nu mai există. Astăzi, Căluşarii dau o reprezentaţie pe scena Căminului şi, dacă mai au timp, fac un joc în sat, în centru. Aceştia sînt nişte căluşari stilizaţi.

PARTEA I

ORIGINEA ŞI ISTORICUL CĂLUŞARILOR

Originea şi vechimea Căluşarilor sînt drapate în voalul trandafiriu al misterului şi al ipotezelor. Fiecare din acei ce s-au ocupat de ei a emis o teorie mai acceptabilă sau mai puţin plauzibilă. Ca orice ipoteză, ea este discutabilă, indiferent de temelia pe care este clădită. Unii s-au mărginit să o enunţe fără să intre în discuţii, totuşi, doritori să facă lumină într-o problemă atît de gingaşă mai ales că era vorba de un spectacol atît de popular. Alţii s-au avîntat într-o expunere de argumente care impresionează prin ingeniozitatea eşafodajului şi a concluziilor la care se ajunge. Situaţia aceasta este firească. Totuşi, vrem să ştim de unde vin Căluşarii şi ce-au fost la origine. Ca atare, cei ce s-au dedicat lor s-au străduit să ne ofere o explicaţie care, după părerea lor, este cea mai adecvată cu realitatea istorică. În asemenea cazuri, orice joc de interpretări şi ipoteze şi orice combinaţii de argumente pot să fie primite sau nu.

În paginile care urmează dăm, în ordine cronologică, pe acei care au abordat direct sau tangenţial originea Căluşarilor. După cum este logic am făcut o selecţie printre ei. Între aceştia, la loc de frunte se situează J. F. Sulzer [1].

[1] J. F. Sulzer — *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Wien, 1782, t II, p. 405 şi urm.

Sulzer, despre care se spune că l-a avut pe Petru Maior de informator în multe probleme, afirmă, de la început, că originea Călușarilor trebuie căutată la romani. Cu o insistență ce surprinde, el face apel la toate argumentele, inclusiv acel lingvistic, ca să arate originea romană a Călușarilor.

Dimitrie Cantemir nu spune nimic de originea Călușarilor. El se rezumă doar la o descriere a lor.

Samuil Micu scrie despre Călușari următoarele : „Era la romani joc, care-l făcea în luna mai, cînd întru cinstea lui Romulus ţineau Parentalia, sărbătoarea jucătorilor. Aceşti jucători, pentru că în dealul Cvirinal avea sacrasiumul său, adecă biserica sa, latineşte se zicea Colisalii, ca şi cum am zice jucătorii dealului. Avea acestea mai mare judecător, după carele în joc toți se întocmea şi-l urma pre care-l chema vates. Juca, îmbrăcaţi în haină pestriţă, roşie, încinşi cu brîne de ţinte ţiind hasta sau suliţa şi în cap avînd galer, cucimă, şi cînd juca cînta carmina, adecă striga verşuri, strigături. Acestea astăzi la românii noştri sînt Căluşerii care pe acea vreme a anului, în sărbătoarile Rusaliilor, de vreme ce creştinii nu pot să ţie sărbătoarea lui Romulus, umblă prin sate jucînd. Să zic Căluşeri, cum ai zice Colisalii, pentru că românii, unde iaste în limba latinească l singur întră doao glasnice, îl mută *r*, aşea zic scara, soare, în loc de scala, soale aşea zic şi aici, Colisalii zic Colişiarii şi Căluşerii. Cel ce era la romani Vates, la românii noştri este Vătaf, şi acestea se încing cu brîne de ţinte şi cu naframă se împodobesc ca să asemene hainele cele pestriţe ale romanilor. În loc de hastă ţin în mîini bîte.

Feciorii romanilor de la anu 17 în sus purta chimeşe care avea sînul chindisit cu roşu şi la grumaz baieri cu ciucuri ; aşea poartă şi feciorii cei juni ai românilor. Opinci cu curele la picioare legate purta romanii cei ce era în dregătorie punea tureac din sus de opincă împrejurul piciorului, peste care înfăşura curelele ; aşea fac şi românii noştri." [1]

Damaschin Bojinca [2], Ion Heliade Rădulescu [3], D. C. Ollănescu [4] sînt de părere că originea Călușarilor trebuie căutată la romani. Aşişderea crede şi G.Dem. Teodorescu [5] ca şi Wilhelm Schmidt [6] care îşi însuşeşte cele scrise de Sulzer adăugînd unele consideraţii de la sine. O ipoteză separată, foarte originală şi extrem de interesantă, o emite Th. Speranţia [7]. El afirmă că obiceiul îl avem de la daci, dar că el trebuie căutat mult mai adînc în timp la vechii egipteni. Argumentaţia şi corelaţiile pe care le face Th. Speranţia sînt îndrăzneţe. Pentru noi este clar că ei vin mult mai de departe decît de la romani. Şi romanii au luat multe obicee şi practici de la alte popoare mai vechi, mai ales în ceea ce priveşte religia. Riturile şi motivele au circulat de-a lungul pămîntului de la o seminţie la alta încît nu ni se pare chiar atît de extravagantă afirmaţia lui Speranţia. Fără îndoială că s-ar putea să nu fie plauzibile identificările de amănunt, dar faptele în mare şi în unele amănunte rămîn să fie discutate. În afară de acestea, ipoteza cu dacii nu apare deplasată. Se pune întrebarea dacă romanii care au venit în Dacia au adus cu ei şi serbările Agonaliei şi ale Colisalilor şi dacă în Dacia aceste procesiuni şi jocurile ce urmau se făceau ? Documentar nu

[1] Samuil Micu — *Scurtă cunoştinţă a istorii românilor*, fragment publicat în : *Cîntarea României*, Bucureşti, 1966, p. 55.
[2] *Anticele Romanilor*, I, Buda, 1932.
[3] În : *Curierul Românesc*, 1843, nr, 4.
[4] *Teatrul la români*, Bucureşti, 1897.
[5] *Încercări critice*, Bucureşti, 1874.
[6] *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Romänen Siebenbürgens*, Hermanstadt, 1866.
[7] *Mioriţa şi Căluşarii*, Bucureşti, 1915.

avem mărturii de existența lor în Dacia. Călușarii nu au putut să ne vină direct de la Roma. Dacă jocurile și serbările de care este vorba și din care se admite că descind Călușarii nu erau cunoscute în Dacia, originea lor romană devine discutabilă. În acest caz de ce nu am admite și participarea dacică la procesul de naștere al Călușarilor ?

În fond, problema originii romane a Călușarilor poate să fie socotită tot atît de fantezistă ca și aceea a lui Sperantia. Primul care o emite este Sulzer, iar Sulzer a scris după cele ce-i spusese Petru Maior, ori Petru Maior este unul din cei trei corifei ai Școlii latiniste. A fost logic și natural ca Maior să dea o origine cît mai latinistă Călușarilor. În istorie ca și în alte domenii întîlnim destul de des afirmațiuni care au devenit fundamente de granit pe care se clădesc tot felul de teorii și ipoteze. În realitate, aceste fundamente nu au o bază serioasă. Unele sînt și rămîn simple ipoteze, iar altele afirmațiuni clădite pe ipoteze. Tuturor le lipsește suportul documentar. Aceste afirmațiuni au fost emise, au intrat în circulație fiind acceptate fără să fie controlate. Cu timpul au devenit fundamente. Cu Sulzer s-a petrecut același fapt.

Secolul al XIX-lea a fost secolul euforiei naționale și implicit al latinității noastre. Încît nu e de mirare că toți care s-au ocupat, în trecere, de Călușari le-au dat această origine. Sperantia face o excepție.

Tudor Pamfile, prudent și măsurat față de întrebarea atît de delicată a originii Călușarilor, conclude după ce prezintă tot materialul cunoscut de el, la data aceea : „Asupra originii acestei datine trecem, căci nu se poate stabili cu toate încercările ce s-au făcut." [1]

[1] Tudor Pamfile — *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910, p. 75.

Pericle Papahagi [1] face legătura cu jocul similar la aromâni numit „Aruguniar". Papahagi crede că originea Călușarilor trebuie căutată în serbările Calendelor de la romani. Derivă numele de la cuvîntul Călus care, după el, este diminutivul de la cal.

Elena Niculiță-Voronca [2] se asociază ideii celor care pun originele Călușarilor la Salii Romani.

Mihail Vulpescu [3], și ceilalți folcloriști care s-au ocupat incidental de Călușari, acceptă ipoteza originii romane a acestora.

Romul Vuia [4] este primul care a consacrat un studiu mai întins originii Călușarilor. După ce trece în revistă pe toți acei care au scris cîte ceva despre Călușari, Vuia face o scurtă prezentare a jocului, a desfășurării lui, a obiceiurilor și credințelor legate de Călușari.

Vuia spune că jocul este strîns legat de sărbătoarea Rusaliilor și că a fost și este răspîndit pretutindeni în România, afară de Bucovina. El l-a întîlnit în Oltenia, Teleorman, Vlașca, Olt, Argeș, Muscel, Dîmbovița și Ilfov.

În Transilvania a excelat în regiunea centrală a Mureșului și pe valea Tîrnavelor.

Vuia definește astfel Călușarii : „o ceată de dansatori formată numai din bărbați care în timpul Rusaliilor cutreieră satele sub conducerea unui Vătaf."

[1] Pericle Papahagi — *Crai Bun*, I, nr.-ele 4—5, pp. 83—88 ; de asemeni, pentru etimologia și originea cuvîntului „călușar", în : *Note etimologice A.A.R., Secția literară*, seria a II-a, tom. XXIV, p. 42.

[2] Elena Niculiță-Voronca — *Sărbătoarea Moșilor*, București, 1915.

[3] Mihail Vulpescu — *Les Coutumes roumaines périodiques*, Paris, 1927.

[4] Romul Vuia — *Dacoromania*, II, 1921—1922, p. 205 și urm.

Călușarii au un caracter mitic. Vuia constată, din analiza materialului ce l-a avut la dispoziție, că ei cuprind două elemente mitice bine pronunțate :

a) Raportul dintre Călușari și soare.

b) Legătura dintre Călușari și zîne.

Vuia conchide că ei sînt însăși personificarea Ielelor.

În continuare, Vuia trece la inventarierea materialului documentar, folosind tot ceea ce a putut să găsească în sprijinul teoriei pe care o susține. Caută motivul în toată Europa și, mai ales, în sudul Dunării.

Concluziile lui Vuia sînt :

a) Jocul Călușarilor este un obicei misterios de asociație, de o parte cu cultul solar, iar de alta cu cultul zînelor.

b) Vuia vede un raport foarte strîns între Călușari și Iele. Călușarii sînt ca o reprezentare a Ielelor.

c) Călușul în forma sa originală a fost un dans cu arme al cărui scop era de a alunga pe demonii păgubitori sănătății.

d) Înrudirea Călușarilor cu obiceiurile similare la alte popoare ; în deosebi cu cele din Peninsula Balcanică. O formă oarecum diferită de Călușari se găsește în sudul Macedoniei la populația slavo-bulgară dintre Tenidje și Vardar ca și la megleno-români. Aici, de la Crăciun pînă la Sfîntul Ion, îi zice : Sărbătoarea Rusaliilor. În tovărășia numită : „rusalki druzimi" sînt douăzeci pînă la șaizeci de flăcăi sau oameni cu săbii ; șeful lor are „baltadzi" (baltag). De asemeni, Vuia a întîlnit în nordul Bulgariei Călușari numiți „rusalci". Umblă în săptămîna dinaintea Rusaliilor. Au un Vătaf care, aici, poartă un Steag. Numărul lor este fără pereche. Pe cap au cununi de plante vindecătoare, iar la picioare clopoței. Joacă, printre altele, un joc pentru evocarea fertilității, altul numit Floricica, pentru vindecarea celor bolnavi de Iele.

e) Călușarii și-au luat numele de la figura de cal (călușul) care este un demon al sănătății și al fecundității.

f) Data la care se țin aceste jocuri, păstrarea numelui de Rusalii pentru dansatori în Macedonia, precum și atestarea acestui obicei pe același teritoriu încă din secolul al XIII-lea îl face să caute o legătură directă între jocurile Călușarilor și serbările ce aveau loc la anticele Rosalia sau, dacă nu, cel puțin o influență venită din această parte.

Problema originii Călușarilor nu s-a încheiat aici. În anul 1931, Constantin Cerchez [1] reia discuția situînd-o ideologic pe linia lui Th. Speranția.

Cerchez spune că originea Călușarilor se pierde în negura dacismului, după care vorbind de Vătaful de astăzi îl denumește șeful spiritual al formației și-l poartă pînă la șeful material al străvechiului trib de ieri, în formație încă, el împlinind și această funcție, odată ca și acum.

Vătaful este totul la Călușari ; el este inima Călușului. Totul se face prin el, fără el nimic nu se face !

„Jocul Călușarilor fiind un joc de cult, el iese din cadrul închipuit de noi pentru a intra în acel al metafizicii și anume al metafizicii daciene", conchide Cerchez după care continuă : „Jocul Călușarilor este un joc de rit. Ei apar ca niște preoți sub conducerea șefului suprem — Vătaful — care este și șef religios." Și Cerchez zice, cu alte cuvinte, că dacă observăm Călușul astfel după cum este el constituit cu caracterul lui mistic, are aerul unei alcătuiri speciale într-o anumită direcție, ieșit dintr-o organizație socială bine definită. În sprijinul afirmațiunilor sale, autorul enumeră cîteva din elementele etno-

[1] Constantin Cerchez — *Călușul în metafizica daciană*, *Prietenii istoriei literare*, I, 1931, p. 45 și urm.

înflorată, strînsă la mijloc cu brîu sau bete tricolore în care sînt înfipte fire de busuioc, sau, cum i se spune în aceste părți : „Lemnul lui Dumnezeu." La picioare au clopoței, panglici colorate ; alții își prind cîteva șiruri de zurgălăi. În mîna dreaptă țin un băț lung, săpat frumos cu tot felul de înflorituri. Cu el lovesc în pămînt în timpul jocului.

În Romoș, călușarii încep jocul în miercurea din mijlocul *Păresimilor* și umblă pînă la sfinții Petru și Pavel. Joacă numai cît este soarele pe cer, pînă la apusul lui.

În *Colecțiune folcloristică română din Răcășdia și Jur*, Oravița, 1900, Emilian Novacovici scrie următoarele :

„Călucenii sînt niște oameni curați, aleși și rînduiți de cele miluite, să meargă în lume și țeară, să tămăduiască pe cei bolnavi. Nouă zile, încontinuu, au să joace și nici un pic să nu doarmă, nici să mănînce. Cei ce vor juca în jocurile lor, vor fi sănătoși peste an, iar cei bolnavi se vor însănătoși. Ei sînt nouă inși din nouă sate. Încep jocurile la Rusalii și le sfîrșesc marți după duminica Tuturor Sfinților. Ei sînt de diferite vîrste : de la douăzeci de ani pînă la 80 sau 90 de ani. Nouă zile joacă. Duminică seara, la Rusalii, toți nouă se adună la o mocșandă, movilă, dintre hotarele comunelor lor. Ei trebuie să fie numai din acele comune care toate nouă se hotărăsc una cu alta. La mocșanda aceea, cu capul pe ea dorm toți un somn comun ca să le fie de ajuns nouă zile. E de însemnat, că într-un sat nu le este iertat a juca și a doua oară pînă ce n-au jucat în toate satele din cerc. Apoi trebuie să-și întocmească în așa fel cursul ca în a noua zi la acea oră, la acel loc, să ajungă acolo de unde au pornit. Aici au să doarmă iarăși, toți la un loc, iar în dimineața următoare, la revărsatul zorilor, fără să știe unul de altul, fiecare va apuca încotro vede.

Ei au niște jocuri ale lor proprii. Un asemenea joc îl numesc Posovaica. La jocul lor îndoiesc des din picioare și fac figuri frumoase.

Cel mai bătrîn se numește Vătaf. El conduce jocurile și dă comenzile. Poartă un bici lung din tei, împletit în trei vițe, iar la capătul de sus al codiriștei se află un găitan mare din fire de tei. După el sînt înșirați ceilalți căluceni fiecare după etate. Al noulea e Cărăbușul sau Cimpoierul care suflă în cimpoi. Vătaful pocnește cu biciu să fugă relele, beteșugurile și duhurile necurate. Pocnitura acesta le înspăimîntă de fug. Cei ce voiesc să fie sănătoși și doresc ca răutățile să nu se apropie de ei, iau din găitan cîte un fir de tei. Muierile îl pun în pungă, oamenii în buzunar, iar fetele și copiii îl leagă la «cheptătoare». Jocul lor se face tot la crucea drumurilor, adică la răspîntie. Aici, vin bolnavii. Cei ce joacă lîngă Vătaf plătesc trei coroane, lîngă ceilalți numai o coroană. Dacă cineva voiește să i se facă un joc numai lui singur, plătește zece coroane. Îl pun pe bolnav cu fața în jos, la pămînt. Călucenii joacă în jurul lui de trei ori, făcînd fiecare după orice figură cruce cu piciorul drept în spatele bolnavului. La sfîrșit, Vătaful pocnește de trei ori asupra lui.

Satele în care joacă călucenii sînt norocoase. Vor avea mult rod în timp ce vor fi ferite de toate relele.

Cînd cineva e jucător bun i se zice călucean."

CĂLUȘARII ÎN TIMPUL NOSTRU

Mărturiile pe care le posedăm pentru Călușarii din trecutul mai îndepărtat și, chiar pentru secolul al XIX-lea, nu ne dau o imagine totală și absolută asupra lor.

Cu cît ne lăsăm în timp, aceste documente sînt mai laconice și mai sărace în amănunte. Situația aceasta se perpetuează, într-o măsură, chiar în secolul trecut. Multe detalii, foarte prețioase, sînt ignorate. În fond, nimeni nu ne-a lăsat o descriere completă și integrală a Călușarilor. La fiecare este cîte ceva și numai din petecirea lor se poate închipui un portret, aproape mulțumitor al Călușarilor.

În ceea ce privește descrierile Călușarilor din secolul nostru, nici ele nu sînt piese în care să ni se înfățișeze totul. La fiecare găsim scăpări care trădează un interes al acestuia pentru un anumit moment din Călușari. În general, Călușarii au fost priviți sub un unghi simplu : ca joc. La acest fapt s-au adăugat unele completări etnografice, adesea sumare, menite să reliefeze unele curiozități ale Călușarilor.

În acest capitol, rînduit pe zone geografice bine definite, am căutat să aducem acele mărturii care să întregească ceea ce lipsea în cele ale trecutului. La mărturiile mai vechi am adăugat și culegerile noastre în cadrul cărora am stăruit cu prezentarea părții teatrale și de spectacol a Călușarilor.

CĂLUȘARII ÎN MUSCEL

În zilele Rusaliilor și toată săptămîna ce urma, călușarii își desfășurau jocul.

Alcătuirea și pregătirea spectacolului se făcea cu cîteva zile mai înainte, adică în săptămînile ce precedau Rusaliile. Apropierea Rusaliilor aducea oarecare agitație între acei care au jucat în Căluș, ani de-a rîndul, sau

printre acei care vor să meargă cu Călușul. Băieții se știau. Se vorbeau între ei și hotărau să se adune în ziua de Strat de Rusalii la casa unuia dintre ei. Se strîngeau treisprezece. În general erau aceia care au fost și în anul precedent deoarece este credința că trebuie să joci în Căluș cel puțin șapte ani. Asupra aceluia care părăsește Călușul, fără vreun motiv bine întemeiat, se abat mari nenorociri. Va fi pocit de Iele sau va păți alte rele și mai mari.

Băieții s-au adunat la o casă. Aleg dintre ei pe Vătaf, acel care să le fie conducător. Vătaful este un nume și o persoană cunoscută. În cele mai dese cazuri, Vătaful este același de ani de zile. El constituie formația și tot el îl ia pe Mut. Mutul ca și Vătaful sînt permanențele Călușului. După ce s-a constituit formația se trece la repetiții. Ele se fac de la Strat de Rusalii pînă la Rusalii. Vătaful se îngrijește de lăutari care de obicei cîntă an de an în Căluș. Orice formație are un Steag. Steagul se face astfel : se taie dintr-un alun o prăjină lungă cam de patru metri. În vîrful ei se leagă o geavrea și usturoi verde. Se pun cîte trei fire de usturoi de fiecare călușar. Steagul este dat în seama Stegarului. Acesta nu trebuie să lase Steagul din mînă. Îl păzește ca pe cel mai de preț obiect. Nimeni nu are voie să se apropie de Steag. Dacă cineva fură un fir de usturoi din Steag, înnebunesc călușarii. Aceasta este credința lor și de aceea au atîta grijă de el.

După ce au făcut Steagul depun jurămîntul. Iau Steagul, îl așază în mijlocul lor, drept ca o lumînare, apoi toți călușarii pun mîinile pe Steag, afară de Mut, care nu vorbește că dacă ar vorbi ar amuți.

Jură în cor, spunînd : „În numele lui Dumnezeu sfîntulețul, ne legăm, jurînd credință către steag, că vom juca în dreptate, fără supărare și fără murmur."

Călușarul are pe cap o pălărie neagră, rotundă, cum se purta prin Muscel. Pe pălărie sînt cusute panglici colorate, lungi și subțiri. Sînt cusute pe calota pălăriei, din față. Ele cad, în valuri, pe spate. În rest, are cămașă lungă, înflorată, zisă națională. Este încins cu cinci-șase perechi de bete. Pe ele sînt cusuți ciucuri și mărgele. Betele sînt luate din sat. Le dau fetele. Ele cred că betele jucate aduc sănătate, de aceea se întrec să le dea bete. De multe ori dau bete chiar și femeile.

Călușarul are ițari albi. Poartă ciorapi în diferite fețe. Peste ciorapi este înfășurat cu tîrsîne, bete și panglici. Le aduce pînă peste genunchi. În picioare are opinci. De opinci sînt prinși clopoței înfundați. Clopoțeii sînt mici și rotunzi ca o nucă. Tot de opincă, la spate, sînt legați pinteni de fier.

Fiecare călușar poartă la brîu trei căpățîni de usturoi verde.

Vătaful are în mînă un gîrbaci cu rafturi. El comandă formația. Toți sînt datori să-i dea ascultare.

Mutul are pe cap o căciulă mare, mițoasă, pe care o face și mască. Dacă nu găsește o căciulă atît de mare, își face masca dintr-o cojoacă neagră, pe care o coase de căciulă. Îi taie ochi și gură și îi face un nas lung, roșu, de care atîrnă fie un ardei, fie un clopoțel, fie altceva. În rest este îmbrăcat cît mai hilar, rufos și petecit. Este încins cu un curmei de tei. De el atîrnă, în față, o talangă. În mînă are o sabie de fier. Nu vorbește. Închipuie fel de fel de scene burlești, mimate. El are menirea de a feri pe călușari de îmbulzeala lumii. Cînd nu este spectacol, vorbește. Spune ce-i trece prin minte.

În dimineața zilei de Rusalii, călușarii se adună la Vătaf, acasă. Fac o repetiție generală, după care pleacă în sat. Nu au un itinerariu fixat. Mutul merge înainte.

El știe la ce casă vor intra. Deschide porțile ca să facă loc călușarilor.

Formația se face roată cu Steagul la mijloc. La un semnal al Vătafului lăutarii încep să cînte, iar Vătaful zice :

— Hăp șa-așa !

— Hăp șa ! răspund călușarii.

— Tot așa ! reia Vătaful.

— Tot așa ! repetă călușarii.

— Pînă o veni Garoșa !

— Să mi-o bată Dereșa, încheie Vătaful.

După aceasta, Vătaful face un pas înainte zicînd : „I-auzi una !" Călușarii fac și ei un pas jucînd, cînd aud de „una".

Vătaful zice : „I-auzi două !" Călușarii repetă, jucînd. Această zicere a Vătafului se face pînă la opt. Cînd a sfîrșit numărătoarea pînă la opt, Vătaful începe „Plimbarea Călușului". Simultan zice : „I-auzi nouă ! I-auzi zece ! I-auzi unșpe ! I-auzi doișpe !" Încheiate „bătăile" cu numărătoare, cîntă : *Florica*, apoi *Banul Mărăcine*, sau *Hora Dreaptă* care este veche în aceste părți.

În timpul jocului Mutul nu joacă. El umblă cu sabia în mînă, cînd în cercul jucătorilor, cînd pe lături ca să împingă lumea mai departe de Căluș. Închipuie tot felul de scene burlești, mimate.

La sfîrșitul jocului se pun la cale diferite scene între călușari și Mut.

Mutul se face mort. Călușarii se apropie de el. Îl cercetează după care se închipuie acest dialog :

— Mă ! Omu ăsta e mort !

— Fugi, mă !

— Nu e mort. Se face !

— Nu se face, mă ! E mort ca toți morții.

— O fi, mă !

— De ce o fi murit, mă !?
— Eu știu !
— O fi murit de trezie !
— Ba de beție !
— Poate, mă !
— Dumnezeu să-l ierte !
— Mă, a înnebunit frate-tău !
— Aș ! N-are frate !
— A avut.
— A avut, da a murit din dragoste.
— Aolio ! Aolio ! Ce ne facem mă, făr' de Mut ?
— Așa-i, mă !
— Un' mai găsim noi, Mut ca ăsta ?
— Să-l bocim și să-l jelim, ca pe morți, că a fost un Mut de treabă.
— Să nu-i moară mulți înainte !
— Aolio ! Aolio ! Mă Mutule ! De ce ne-ai lăsat ? Aolio ! Aolio !
— Hai să-l luăm de aici !
— Un' să-l ducem ?
— Ia, colea.

Un călușar îl ia de cap și altul de picioare. Bocindu-l și jelindu-l în mijlocul horei. Îl pun jos, se uită la el, după care unul zice și celălalt reia :

— Ai, scoală, Mutule !
— Scoală, mă !
— Scoală, mă, nu te mai face !
— Scoală, că ne prinde seară !

Cînd aude aceste cuvinte, Mutul sare în sus, face cîteva gesturi cu sabia, fiind gata de acțiune. Vătaful se apropie de el și-i spune :

— Mutule ! Ia numără călușarii !

Între timp un călușar s-a ascuns. Mutul se apucă de numărat. Numără pe tăcute călușarii. Nu ies la numărătoare. Reia numerotarea de cîteva ori. Dacă vede că tot nu iese, pleacă, în lume, să-l caute. Îl caută prin curte pînă îl găsește. Îl ia de la spate și-l bate cu sabia, ca să-l aducă în rînd.

Se mai face un joc, cîteodată și două după cum este omul la care joacă. În general, călușarii fac aceste scene numai la aceia pe care îi știu că îi onorează pecuniar.

Scenele burlești cu Mutul diferă de la o formație la alta și de la un sat la altul. Totul depinde de imaginația și spiritul teatral al călușarilor. Întinderea și varietatea lor este infinită. Noi ne oprim numai la cîteva mai caracteristice pentru că cele mai multe sînt improvizate ad-hoc.

La unele formații, cînd Mutul face pe mortul, se apropie de el doi călușari.

— Mă ! A murit frate-tău !
— Nu e frate-meu !
— Da cine-i, mă ?
— Eu știu !
— Mă ! Ia seama bine, că-i frate-tău.
— Oare ?
— Mă, eu așa zic !
— O fi. Ia să văd și eu. Te pomenești c-o fi el.

Acesta îl cercetează cu atenție, se apleacă asupra lui, îl pipăie, dă cu piciorul în el, îl mișcă, face diferite gesturi hilare. Mutu se ridică. Face pe supăratul.

— Da, mă ! Că bine zici ! E el că-i cu gîtul ca tureacu și nu mai poate săracu.
— El e, mă ?
— El e !
— Mă ! El e ? Să nu fie altul ?
— Nu vezi, mă, că el e ! Hai să-l îngropăm, că se împute.

doi îl saltă pe Mut, îl lasă pe bețe, îl ridică din nou, îl iau, apoi, pleacă cu el prin bătătură.

— Unde-l ducem, mă ?

— Să-l îngropăm ! Mai mă și întrebi ?

Umblă cu el prin curte pînă ce ajung lîngă un coteț.

— Lasă-l aici !

— Aici îl îngropăm !

— Bine, mă !

Ceilalți călușari pleacă. Rămîne numai unul ca să-l prohodească. Acesta pășește peste Mut, dintr-o parte în alta, îl prohodește și zice : „Mortul al dracului, pămîntul al lui Dumnezeu !" Cînd să plece, lovește tare cu bățul în pămînt, la capul Mutului, apoi fuge în horă. Mutul se scoală, aleargă spre horă și-l caută pe cel care l-a prohodit, amenințîndu-l cu sabia, cu gesturi hilare.

Lăutarii cîntă, acum, *Floricica Călușului,* pe care o joacă călușarii. În final, joacă o horă la care se prinde toată lumea, mai ales fetele și nevestele de curînd măritate.

Fetele și nevestele tinere joacă cu plăcere lîngă călușari. Au credința că vor fi totdeauna sănătoase și iubite. De asemeni, fetele și femeile cer călușarilor usturoi de la brîu și din cel care este legat la Steag, pe prăjină, dar mai jos, nu din cel din vîrful Steagului. Acest usturoi este bun ca leac pentru friguri.

Oamenii țin să joace Călușul în curtea lor, deoarece cred că le aduce noroc și-i ferește de boale. Omul de casă aduce un drob de sare pe care îl pune în mijlocul horei. Îl lasă, acolo, tot timpul cît vor juca călușarii. Sarea o dă s-o lingă vitele. Vor fi sănătoase și prăsitoare.

Jocul Călușarilor ține toată săptămîna Rusaliilor. Cît ține jocul nu se duc acasă. Dorm și mănîncă împreună. Seara împart frățește tot ce-au căpătat.

La Călugăreni de Vlașca, renumit, cu decenii în urmă, pentru Călușul său, organizarea și desfășurarea Călușului se făcea astfel : Cu o săptămînă înainte de Duminica Rusaliilor, Vătaful pleca prin sat în căutarea oamenilor cu care să alcătuiască Călușul. Această acțiune nu era grea, pentru că el îi știa pe acei care vor juca în Căluș. Erau oameni care fuseseră și în anii precedenți. Călușul este format din jucători care mergeau ani în șir, mai ales că-i lega și o tradiție și o credință pe care nu cutezau s-o calce. Numai în cazuri excepționale, survenite pentru el, un jucător se retrăgea din Căluș. În situația aceasta, Vătaful căuta om în loc.

La Călugăreni au fost jucători care au mers în Căluș pînă ce au ajuns la o vîrstă destul de înaintată. Ca să fii jucător în căluș nu contează vîrsta. Totul este să poți juca. În clipa cînd un jucător simțea că nu mai poate să țină pasul cu ceilalți se retrăgea.

În opoziție de celelalte manifestări de teatru popular participarea în Căluș a unui om în vîrstă nu este socotită nepotrivită cu etatea și poziția respectivului în sat. Din acest punct de vedere, Călușul nu este considerat ca un spectacol oarecare, de datină, în care ai satului cereau să fie făcut numai de băieți și flăcăi.

Alegerea jucătorului care înlocuia pe cel lipsă era severă. Vătaful îl punea la încercări grele. Trebuia să arate tot ce poate, spre a nu face de rușine echipa. În săptămîna aceea făcea cu el, zi de zi, repetiții. După ce înjgheba echipa, Vătaful organiza, cu toții, cîteva repetiții ca să le uniformizeze mișcările.

cația anticului Vates. În rest, Vătaful nu se deosebește de ceilalți călușari. Îmbrăcămintea este aceeași și tot aceleași sînt îndatoririle sale în cadrul Călușului. În trecut, Călușarii dormeau și mîncau, cît timp ținea Călușul, la Vătaf acasă.

ALCĂTUIREA CĂLUȘULUI

Alcătuirea Călușului se mai face și astăzi, prin Olt, Vlașca și Teleorman cu zece zile și chiar mai multe, înainte de Rusalii. Și la acest capitol practicile diferă. În general, în sat se știe cine sînt călușarii și care vor juca. Constituirea echipei nu este o problemă prea grea. Vătaful este acela care se îngrijește din timp de oamenii pe care îi va lua în Căluș. De obicei actul închegării se face la Stratul de Rusalii. În această zi, Vătaful pleacă în sat după jucători. Echipa se închipuie îndată, după care se îngrijește de lăutari, de Mut și de Stegar. Mutul și Stegarul sînt, de asemeni, oameni bine cunoscuți. După ce a constituit Călușul încep repetițiile. Sulzer vorbește pe larg de exigența Vătafului față de jucători. În această privință Vătaful este neîndurător. Jucătorii trebuie să fie de o agilitate și sprinteneală neobișnuită. Cînd sar nu trebuie să li se vadă picioarele. Ei trebuie să lase senzația că plutesc în aer. Săriturile sînt numărul de efect al jocului. Călușarii execută peste cincizeci de sărituri. Din acest punct de vedere nu s-a schimbat nimic pînă astăzi. Săriturile au fost elementul de bază al spectacolului. Situatia aceasta este certificată și de descrierea jocului Călușarilor de la serbările date de Sigismund Bathory, cînd Florea Vătaful s-a întrecut în virtuozitate, dar și în exhibiționism.

Vătaful face repetițiile pînă în Sîmbăta Rusaliilor. În unele sate, Vătaful face întîi Jurămîntul și după aceea repetițiile. Repetițiile se fac cu lăutari, fie la Vătaf acasă, fie la pădure.

Vătaful are în mînă un băț, dar în Banat purta un bici lung din tei, împletit în trei vițe. La capătul de sus avea un găitan mare din fire de tei. Vătaful pocnește din bici să fugă relele, duhurile necurate și beteșugurile. În alte părți, în Muntenia, are sabie.

Călușul este alcătuit din numere impare: 5, 7, 9, 11 și foarte rar 13. În mod frecvent sînt șapte călușari, plus Mutul, Stegarul și lăutarii. În Transilvania am întîlnit formații mult mai mari. Faptul se datorește, într-o măsură, influenței culte. Sînt acei Călușari de la Blaj și din Brașov a căror reînviere sînt opera unor intelectuali. De altfel, în unele părți din Transilvania, cum ar fi Hunedoara, de unde înserăm Călușul în extenso ca joc, Călușarii au pierdut aproape toate caracterele arhaice pe care le mai aflăm în Muntenia și Oltenia, devenind un joc ca oricare altul ce se joacă și în alte ocazii nu numai de Rusalii. I-a rămas numai spectaculozitatea.

S-a reliefat și s-a insistat asupra numerelor impare de călușari și asupra condiției ce se cerea ca jucătorul să rămînă legat de Căluș un număr de ani, altcum i se vor întîmpla mari rele. Se pare că aceasta nu este generală. În Vlașca și mai ales în Teleorman nu se respectă nici una, nici alta. Călușarii bătrîni cu care am vorbit nu știau nimic de vreo credință veche care să fie păzită cu sfințenie pentru cele pomenite mai sus. Elementul nefast întîlnit în alte spații nu are, aici, circulație. De altfel, tot ce ține de Căluș, aici, nu este îmbrăcat și nici dominat de prezența unui spirit ostil călușarilor care să-i facă să se ferească de el și mai ales să nu-l supere. În unele sate din Teleorman, ceremonialul Jurămîntului, legarea

Steagului și spargerea Călușului sînt simplificate sau, mai corect spus, reduse la o simplă formă banală ca aspect. Aș zice că aici Călușul a fost laicizat. Toate elementele care țineau de rit și de etnografia spectacolului s-au topit. A rămas Călușul ca spectacol în sine, curățat de zestrea milenară.

Alcătuirea Călușului nu se făcea pretutindeni la fel și la aceeași dată. În trecut, în Transilvania, Vătaful pleca prin tîrguri ca să caute jucători. Cei aleși erau obligați să-i dea o arvună de un fiorin după care le spunea să vină la el, acasă, în ziua de Ispas. Situația aceasta este singulară. În majoritatea cazurilor, Vătaful își constituia echipa cu oameni din satul său, cu jucători cunoscuți care fuseseră în Căluș, an de an. Vătaful făcea această operație cu o săptămînă sau două înainte de Rusalii. În Vlașca constituirea Călușului se făcea la Stratul de Rusalii, zi cînd în unele sate se lega Steagul și se depunea Jurămîntul sau Legămîntul.

După ce Călușul era închegat, Vătaful făcea cîteva repetiții cu întreaga formație. Tot în seama Vătafului erau și lăutarii. El se îngrijea, din timp, să-i tocmească. De obicei, lăutarii erau aceiași care cîntau în Căluș, an de an. În Vlașca, lăutarii participau direct la Legămînt, iar în alte părți, rolul lor era mai șters, totuși, pretudindeni ei sînt un element în etnografia Călușului. Nu au rolul numai de a cînta.

CĂLUȘARUL

Călușar poate să fie oricine. Nu este vreo restricție de vîrstă. În Olt sînt Călușe de copii. În Căluș intră oricine și rămîne cine poate. În majoritatea cazurilor jucătorii stau cu anii, fără să fie legați de o tradiție sau de un legămînt aspru ce izvorăște dintr-o suită de credințe ce vin din adîncul timpului. În trecut existau aceste credințe. Cantemir vorbește de ele. Este ciudat că Sulzer nu pomenește nimic de acest act. Intrarea în Căluș atrăgea după ea obligația de a nu-l părăsi un număr de ani. Călușarul care călca această îndatorire trebuia să se aștepte că se vor abătea asupra lui mari nenorociri. Totuși, această credință nu este generală.

Poziția de călușar este privită și tratată de restul lumii ca o stare deosebită. Oamenii nu văd în călușar jucătorul în sine, ci o ființă înzestrată cu o suită de puteri și însușiri pe care nu le au ceilalți muritori. De altfel, însăși virtuozitatea sa la joc îi este dată de o forță supranaturală care îl patronează și-l conduce. Din unele mărturii documentare, Călușarii țin de forțele negre. Ei nu au nici o legătură cu biserica. Dimpotrivă trebuie să stea departe de cele socotite sfinte. Florea Vătaful, de care vorbește Dosza, i-a blestemat pe călușari să nu se însoare și mai ales să nu participe la lucrurile sfinte cît timp vor fi în Căluș. Numai el îi poate dezlega de acest jurămînt. Dosza adaugă că pe timpul copilăriei sale încă se mai vorbea de acest jurămînt. O situație similară am întîlnit-o și în zilele noastre în Olt și Teleorman. Călușul fiind socotit un joc diavolesc pentru că depun Jurămînt. În schimb, la Cantemir, călușarii dorm sub streașina bisericilor, deci sub ocrotirea celor sfinte. De altfel, tot Cantemir pomenește de Strigoaice cînd vorbește de călușarul care nu se mai arată la Căluș, călcînd obligația de a juca nouă ani. Din relatările lui Cantemir, sumare, totuși pline de multe semnificații, se vede că ei se înfățișau sub forma unor trupe de jucători rătăcitori. Umblau, timp de zece zile, prin toate tîrgurile și satele, jucînd și sărind. Acest caracter vagabondesc l-au remarcat

și subliniat, în însemnările lor, diferiții călători ce au trecut pe la noi. Cantemir nu omite amănuntul că un călușar trebuie să facă parte din Căluș nouă ani. Dacă lipsește, ceilalți cred că este căznit de duhurile rele și de Iele. Acest fapt, exprimat sub alte forme, îl întîlnim, cu unele excepții, semnalat aproape pretutindeni pînă în zilele noastre.

Exceptînd o singură situație cînd Jurămîntul se face îndată ce s-a constituit Călușul, în toate regiunile, Jurămîntul sau Legămîntul îl fac în Sîmbăta Rusaliilor, după ce au făcut repetițiile și echipa a fost alcătuită. Jurămîntul pecetluiește o stare, leagă pe călușari între ei și simultan față de Vătaf. Din clipa aceasta călușarul a ieșit din masa muritorilor de rînd. Este cazul să subliniem încă un fapt care se leagă de Călușari și anumite forțe păgîne. Elanul și toată euforia de joc, adesea duse pînă la orgie, se pare că sînt opera acestor forțe. Ele îl insuflă, îi dau puteri să se depășească pe sine; devine un posedat pentru că toți cei ce i-au văzut pe călușari jucînd au rămas uimiți de această vitalitate debordantă, de această pierdere de sine și de acel paroxism la care ajung în timpul jocului. Într-adevăr, la unele echipe de călușari jocul capătă forme care nu mai țin de omenesc. Amintește de acele serbări date în cinstea lui Dyonisos cînd toată suflarea participantă cădea într-o transă colectivă de nebunie a simțurilor. La Căluș întîlnim acest delir al jocului. Călușarii duceau o existență, pe perioada cît ținea Călușul, ruptă de restul lumii. Li se impunea să aibă o viață curată. Atingerea de femeie era un păcat. Actul era incompatibil cu situația de călușar. Femeia îl spurca, de aceea ca să fie feriți de această întinare călușarii viețuiau laolaltă sub supravegherea Vătafului. Astăzi nu se mai respectă acest canon. La origine se pare că erau preoți, dar ne gîndim să nu fie, aici, și o

influență a bisericii, a monahismului sau a conceptului ortodox că femeia spurcă pe om. Etnografia românească cunoaște o mulțime de situații în care cel „curat", neînținat, este chemat să săvîrșească o serie de acte pe care nu le poate face omul ce a cunoscut femeia. Desigur că se poate merge și mai departe cu ideea aceasta, situînd-o pe linia motivului străvechi al fecioriei.

Călușarii sînt dăruiți prin Jurămînt sau Legămînt cu anumite puteri. O forță superioară îi conduce și îi ocrotește. Emilian Novacovici spune că: „Ei sînt oameni curați, aleși și rînduiți de cele miluite să meargă în lume și în țeară să tămăduiască pe cei bolnavi."[1] Călușarii trebuie să joace fără întrerupere nouă zile, să nu doarmă și să nu mănînce. Jucau nouă zile. În Duminica Rusaliilor, seara se adună la o movilă dintre hotarele comunelor lor. Pun capul pe această movilă și dorm un somn bun care trebuie să le țină nouă zile. De reținut că în Căluș trebuie să fie numai călușari din comunele care se învecinesc între ele.

Tot în Transilvania era credința că jocul Călușarilor este sfînt. O putere îi ajută pe călușari să joace. Veghează asupra jocului, iar călușarul care nu știe să joace cum se cere, cade la pămînt, pentru că nu este plăcut acelei puteri.

Pretutindeni, atît în Transilvania, Banat, Muntenia și Oltenia se crede că ei au puteri vindecătoare. Toți primesc Călușul deoarece de el fug Ielele și Dînsele[2], iar satele în care joacă Călușul sînt norocoase. Vor avea rod și vor fi ferite de toate relele. Aceste credințe trădează originea sacră a Călușarilor și caracterul lor ritualistic.

[1] Emilian Novacovici — *Colecțiune folcloristică română din Răcășdia și Jur*, Oravița, 1902.

[2] În credința populară, spirite rele, ca și Ielele.

nieze spiritul național și originea latină. Călușarii aveau pe cap căciuli negre, purtate țurcănește. De ele erau cusute, pe o parte, pene de curcan. Pe corp aveau cămăși naționale albe, lungi, ușor încrețite de brîul roșu cu care erau încinși. Peste umărul drept era petrecută, cruciș, o panglică lată pe care o duceau pînă în partea cealaltă a brîului. Vătaful avea două panglici peste amîndoi umerii. Le ducea în diagonale, peste piept și spate și le împreuna la brîu.

Călușarii purtau ițari, ciorapi albi, lungi pînă la genunchi. În picioare aveau opinci cu ciucuri de diferite culori. Opincile erau legate cu panglici tricolore pe care le înfășurau în spirală pînă sub genunchi. De aceste panglici agățau zurgălăi. În mînă aveau bețe împodobite cu panglici. De bețe se serveau în timpul jocului.

În Hunedoara, călușarii au pe cap pălării negre, mici, rotunde, împodobite cu flori și panglici ; sînt și călușari care poartă căciuli ornate cu pene și flori. În rest, au cămăși albe, foarte înflorate, fie lungi peste genunchi, fie scurte. Sînt încinși cu un brîu lat, colorat, sau cu bete tricolore. Au cioareci albi, strînși pe corp. Obiele albe și opinci cu curele ce sînt înfășurate pe picior pînă sub genunchi. De curele prind zurgălăi sau panglici colorate. În mînă au un băț săpat foarte frumos cu tot felul de înflorituri. Îl folosesc în timpul jocului cînd fac nenumărate figuri.

Pentru Muntenia și Oltenia știrile sînt mult mai variate și mai ample. Deschidem această prezentare cu Ion Heliade Rădulescu. El este printre primii care ne-a lăsat o pagină despre Călușari. Descrierea lui este sumară, mai mult impresionistă, dar nu lipsită de valoare documentară. Pentru costumație nu are decît cîteva cuvinte ce

ni se par, totuși, ciudate prin ceea ce spun. Călușarii se împodobesc cu deosebite scarpe cu pene de păun și alte ornamente, din care nu lipsesc zurgălăii. Spusele lui sînt foarte laconice, dar din ele se desprinde totuși, o situație : călușarii aveau, pe timpul său, la începutul secolului trecut, o costumație bizară care te face să te gîndești la cele scrise de Cantemir. Ne surprinde că el a trecut ușor peste acest capitol. Din desenele și stampele timpului, se vede că ei aveau pe cap o pălărie mică, rotundă, neagră pe care coseau nenumărate panglici colorate. Pe corp aveau cămăși albe, înflorate sau albe, simple ; ițari albi, ciorapi și opinci cu zurgălăi. Erau încinși, fie cu brîie late, colorate, fie cu șerpare bătute cu ținte de alamă. În mînă aveau un băț. Brîul sau șerparul încrețea cămașa.

Costumația călușarilor din secolul trecut și acel anterior nu s-a schimbat. Au intervenit mici inovații locale sau influențe venite din alte părți. Ea și-a păstrat, ca să spunem astfel, caracterul originar. Costumația reflectă întru totul caracterul etnic. Ea ne poartă gîndul și la romani, dar și la daci. Ne punem întrebarea dacă în cinstea lui Zamolxis nu se desfășurau anumite jocuri care făceau parte dintr-un ceremonial cu caracter religios ?

Călușarii din Muscel au pe cap o pălărie mică, neagră, rotundă, cum poartă oamenii prin aceste părți. Pe calota pălăriei sînt cusute panglici colorate, lungi și subțiri. Ele sînt cusute din față peste calotă. Cad în rîuri, pe spate. Pe corp au cămăși lungi, înflorate, zis naționale. Mijlocul este încins cu cinci—șase perechi de bete. Pe ele sînt ciucuri și mărgele. Betele sînt luate din sat. Le dau fetele și chiar femeile pentru că au credința că dacă le joacă călușarii le aduc sănătate. Cele ce dau betele le

împodobesc cît mai frumos și mai variat, fiind o adevărată întrecere, tacită, între ele.

Călușarul poartă ițari albi. În zilele noastre ițarii au fost înlocuiți fie cu pantaloni albi, fie cu un fel de indispensabili albi, care arată ca un pantalon larg, în felul șalvarilor. Acești pantaloni erau frecvenți în cîmpia Munteniei și a Olteniei. Făceau parte din costumul de vară al țăranului, cînd ieșea la cîmp.

Călușarul poartă ciorapi în diferite fețe. Peste ciorapi este înfășurat cu tîrsine, apoi cu bete și panglici colorate. Toate acestea le aduce pînă peste genunchi. In picioare are opinci. De opinci sînt prinși clopoței înfundați. Clopoțeii sînt mici și rotunzi. Nu sînt mai mari decît o nucă. Tot de opincă, la spate, sînt legați pinteni de fier cu zăngănele. În mînă poartă un băț simplu. Vătaful are un gîrbaci cu rafturi.

În Vlașca, costumația nu a fost întotdeauna aceeași. Către sfîrșitul secolului al XIX-lea, Vătaful avea în cap un fes turcesc, simplu. În rest, cămașă lungă înflorată, zis națională. Cămașa trebuia să fie cît mai frumoasă Dacă nu avea în casă, lua din sat. Fiecare dădea cu plăcere pentru că era credința că dacă o juca Vătaful, stăpînul cămășii va fi sănătos și-i va merge bine în gospodărie. Mijlocul era încins cu cinci perechi de bete. Pe ele erau cusute mărgele și fluturi. De bete, începînd din față, de jur împrejurul mijlocului, erau prinse batiste mari cu alesături și fluturi. Batistele erau prinse în colțuri, în formă de triunghi, cu un colț în jos. Betele și batistele le dădeau fetele din sat. Purta nădragi sau poturi, cum li se mai spuneau pe timpuri. Piciorul era înfășurat în obiele albe de lînă, legate cu tîrsîne. Avea opinci de călcîiul cărora erau legați pinteni cu cîte cinci

dinți. Tot de opinci erau prinși cinci clopoței. În mînă avea un băț țapăn de care se folosea în timpul jocului.

Călușarii erau îmbrăcați ca Vătaful, cu singura deosebire că pe cap aveau pălării negre, rotunde. Pe calota pălăriei erau cusute, una lîngă alta, cordele de mătase de toate culorile. Cordelele îmbrăcau complet pălăria, lăsîndu-se în rîuri, pe spate. Ajungeau pînă la mijloc. Aveau în mînă un băț simplu.

Stegarul era îmbrăcat în haine obișnuite. El nu era socotit călușar. Cu timpul, costumația călușarilor din Vlașca suferă unele modificări. Fesul dispare. Călușarii, inclusiv Vătaful, au pe cap pălării negre, rotunde, pe care cos, la baza calotei, de jur împrejur, o panglică colorată sau înflorată. Tot de la baza calotei, din față, pleacă, spre spate peste pălărie, șiruri de panglici colorate. Și acestea sînt cusute. Ele cad în valuri, pe spate. În rest, au cămăși lungi, înflorate. Cămășile trebuie să fie cît mai crețe. Sînt încinși cu brîu lat, roșu sau de altă culoare. Se preferă brîul roșu, bătrînesc. Pe brîu sînt cusute, în formă de triunghi, patru batiste mari, albe, brodate cu flori pe margine și la mijloc. Batistele trebuie să fie cît mai frumos împodobite. Marginea batistelor este tivită cu mărgele de toate culorile. Batistele sînt cusute pe brîu într-o ordine fixă ; o batistă în față, cîte una pe șold și ultima în spate în așa fel ca să încingă complet pe călușar. Sînt prinse în colțuri. Peste batiste erau încinși cu bete pe marginea cărora erau cusute mărgele. Betele nu acopereau batistele decît puțin, sus. Purtau pantaloni obișnuiți. Ciorapi mari, albi, lucrați sus, cu „gumă". În picioare au opinci. Opincile sînt legate cu curele. Se înfășoară pe picior pînă sub genunchi. Opincile au, în spate, pinteni făcuți de Țigan. Pintenul este legat de opincă. De ciorapi, în afară, cos gogoși de alamă, adică zurgălăi rotunzi.

STEGARUL

În formația călușarilor este și Stegarul. El nu joacă. În anumite situații cînd un călușar a obosit prea tare sau are o indispoziție îi ia locul Stegarul, dar numai dacă este un bun jucător. Stegarul este îmbrăcat în haine obișnuite. El trebuie să aibă o grijă deosebită de Steag. Nu-l scapă o clipă din mînă, nu-l lasă să cadă și nici nu-l apleacă. Dacă se întîmplă una din acestea cu Steagul va fi rău de călușari. Li se pot întîmpla mari nenorociri. Stegarul stă cu Steagul în mijlocul Călușului în timp ce joacă. În unele părți, în trecut, Steagul era înfipt în pămînt: de asemeni, era înfipt în pămînt, absolut drept, seara cînd călușarii luau masa și apoi se culcau. Steagul rămînea toată noaptea în curte.

STEAGUL

Nu se poate concepe Căluș fără Steag. El este simbolul Călușului. Fără Steag nu se poate face Jurămîntul, iar fără Jurămînt nu se închipuie Călușul. Steagul și Legămîntul sînt cele două elemente de bază din viața Călușului. Este ciudat că mărturiile din secolii trecuți nu vorbesc de Steag. Sulzer tace deși el este atît de locvace cu alte amănunte. Să nu fi existat Steagul? Să fie o creație recentă?

Ceremonialul „legării" Steagului este impresionant. Actul este învăluit într-un nimb de mister și grav ce ține de rit ca și Legămîntul. Steagul nu este numai un simplu semn al Călușarilor, un steag oarecare, ci el este chiar

Călușul în ceea ce are rit și valori ale trecutului îndepărtat.

Prin Steag se înțelege beldia lungă care este împodobită la un capăt cu diferite obiecte. Excepție de la acest concept fac călușarii din Bogdana de Teleorman care înțeleg prin Steag numai ceea ce se leagă de beldie. Cu această ocazie atragem atenția asupra unor fapte ale căror valori nu trebuie neglijate: este vorba de diferitele numiri ce se dau „facerii" Steagului și simultan constituirii Călușului. În general, se spune: „a lega", dar se întîlnesc și expresiile de „a ridica prăjina" sau „ a ridica Steagul" și „alegerea" Steagului așa precum se folosește cuvîntul de „a lega" și pentru momentul solemn al constituirii Călușului și depunerii Legămîntului. Trebuie să subliniem că este o legătură foarte strînsă, indisolubilă, alcătuind un tot organic, conceput ca un singur act, între „legarea" Steagului și momentul alcătuirii Călușului. Din toate mărturiile se pare că este un singur act. Legarea Steagului este totodată și legarea călușarilor între ei. Jurămîntul pecetluiește actul făcut. De altfel acest fapt se evidențiază cu toată tăria la „dezlegarea" sau „frîngerea" Steagului. „Frîngerea" Steagului însemnează dezlegarea de Legămînt și ca atare desfacerea de orice legătură. O dată cu dispariția Steagului, s-a dizolvat și Călușul. Călușarii revin la starea obișnuită.

În Muscel, Steagul este o beldie de patru metri în vîrful căreia se leagă o gevrea și usturoi verde. Se pun cîte trei fire de usturoi de fiecare călușar. Steagul îl face Vătaful și-l dă în primire Stegarului care trebuie să-l păzească cu strășnicie. Dacă se fură un fir de usturoi din Steag, vor înnebunii călușarii.

În Vlașca, Steagul este aidoma cu cel amintit. Pe lîngă usturoi se legau fire de grîu și pelin. În aceste părți se spune „leagă Steagul" pentru actul facerii Steagului.

În Teleorman, Steagul și legatul său nu diferă de cel din Vlașca. Se leagă, fie un tulpan alb, o basma roșie, panglici colorate, usturoi, pelin, grîu și orz. Steagul se ține numai drept. Nu trebuie să-l lase din mînă că va fi rău de călușari. În alte sate din Teleorman, Stegarul are grijă să nu pășească nimeni între Steag și călușari.

La Frumoasa se zice „dezlegarea" Steagului momentului cînd Vătaful desface batista de pe prăjină, dă fiecăruia cîte un usturoi și o creangă de pelin. În opoziție de Vlașca unde Steagul, la spargerea Călușului, este tăiat în bucăți și azvîrlit pe apă, în Frumoasa, beldia goală este aruncată în curte, în picioare și lăsată acolo.

La Năsturelu și Zimnicele de Teleorman, Steagul cu toate ale sale este aruncat pe apă cînd „sparg Călușul".

La Plosca se zice „ridică" Steagul. Ridicarea se face în zorii zilei de Rusalii. Se leagă printre altele patruzeci și patru de căpățîni de usturoi, bune de leac. În ziua cînd sparg Călușul, Vătaful întîi „frînge Steagul" și-l dă pe gîrlă cu tot ce-i pe el. „Frîngerea" Steagului este semnul că sînt dezlegați de Jurămînt.

La Nanov se zice „legăm Călușul". Legarea se face la cîmp, în afară de sat. Vătaful „leagă" Steagul. În timp ce-l leagă, toți tac. Leagă o batistă albă, pelin, usturoi și grîu. După ce a legat Steagul, dă fiecăruia cîte un fir de pelin să-l înghită. Tot Vătaful este acela care „desface" Steagul. Împarte usturoiul, pelinul, firele de grîu. Taie prăjina și dă fiecăruia o bucățică. Ștergarul sau batista le ia Vătaful.

La Segarcea din Deal se zice : „sare Călușul"" pentru actul facerii Steagului și simultan al constituirii Călușului.

La Orbeasca de Teleorman, îi zice „alegem Steagul". Operația o face Vătaful. Toți tac.

În Crăciunei de Olt, „legarea" Steagului se face cu un ceremonial deosebit, evidențiind și mai mult caracterul de ritual al acestui act și al Călușului în general.

„Legarea" Steagului este primul moment solemn din actul constituirii Călușului. Din această clipă călușarii sînt uniți printr-o legătură nevăzută dar hotărîtoare care îi transformă într-o castă supusă unor legi aspre. Steagul este simbolul lor, dar și elementul care îi grupează și-i patronează. Din clipa aceasta ei s-au rupt de restul lumii, devenind o asociație sacră, tutelată și condusă de Vătaf.

Înainte de a lega Steagul se face un joc, pe mutește. În timp ce joacă mestecă usturoi. După aceasta, un călușar ține prăjina și doi „leagă" Steagul. Trei rămîn la Steag, iar ceilalți joacă cîte trei mișcări. Se schimbă pe rînd pînă leagă Steagul. Vătaful își face și el rîndul. Cît timp se leagă Steagul, toacă în gură pelin și usturoi. Cînd Steagul este gata, scuipă din gură și fug care încotro vede, cam douăzeci de metri. Fug cu Steagul. După ce s-au depărtat se opresc, se întîlnesc, își dau mîna, zic noroc, ca și cum nu s-ar fi văzut deloc.

La Perieți de Olt, „frînge" Steagul. Frîng Steagul în atîtea bucăți cîți sînt, apoi fac o groapă și le îngroapă pe toate. O astupă și pleacă.

La Bacea de Olt, „ridică prăjina" pentru facerea Steagului. Vătaful pune pe călușari în rînd. Trece Steagul peste capetele lor. Cînd ajunge în dreptul unui călușar, acesta se șterge pe față cu năframa de la Steag. După ce i-a petrecut pe toți, dă Steagul Stegarului. El nu-l va mai lăsa din mînă, îl va ține drept și-l va păzi să nu cadă, altcumva ar fi rău de călușari. Tot Vătaful este acela care „dezleagă" Steagul. Beldia o frînge în nouă bucăți pe care le aruncă în cele patru vînturi. Apoi, bate în bățul său. Călușarii fug și se ascund în grîu.

Vătaful fluieră, ies din grîu și revin de unde au plecat, se adună cu toții întrebîndu-se fiecare de unde este. Își dau mîna, își spun noroc, ca și cum nu s-ar fi văzut.

În Oltenia, la Boureni, „legarea" Steagului este asociată, în mod singular, pentru toate manifestările de Căluș, de participarea *vrăjitoarei*. Vrăjitoarea le dă o cîrpă luată de la o femeie rea care a murit cu ea pe cap. Într-un colț al cîrpei se pun cîteva căpățîni de usturoi descîntat. Totul se leagă de prăjina Steagului. În ziua de Rusalii se duc din nou la Vrăjitoare. Fac un joc. În timpul jocului, vrăjitoarea ia Steagul și-i ocolește cu el în mînă. Vrea să vadă dacă este bine descîntat. Îl plimbă deasupra călușarilor pînă ce se oprește asupra unuia. Îl ține deasupra sa cît timp joacă. Dacă cade amețit, este semn că Steagul este bine descîntat. Vrăjitoarea dă Steagul înapoi și le urează călușarilor noroc și spor.

În Oltenia era obiceiul ca înainte de a începe jocul Stegarul să atingă cu Steagul pe la nas pe fiecare călușar. Îi dă putere.

Steagul se îngropa adînc ca să nu calce nimeni pe el. Altcum era mare rău pentru acesta și călușar.

La Băilești de Dolj se leagă de Steag ațe roșii ca să-i apere de deochi și de alte rele.

La Săliștea Crucii de Dolj Steagul se face fără ceremonial, de altfel, ca și Jurămîntul.

JURĂMÎNTUL SAU LEGĂMÎNTUL

Un element, poate cel mai de seamă din Căluș, îl constituie Jurămîntul sau Legămîntul cum i se mai spune în unele părți. În acest act, plin de o sumă de practici

rezidă, într-o foarte mare măsură, însăși esența și simbolul Călușarilor.

Jurămîntul nu se desfășoară pretutindeni la fel dar, oriunde-l întîlnim, el are ceva ciudat și misterios în ceremonialul său, purtîndu-ne către simbolul și valorile originare.

Cea mai veche mențiune despre Jurămînt, foarte sumară, este din anul 1599 cînd Vătaful Florea i-a blestemat pe călușari să nu se însoare și să nu participe la cele sfinte pînă ce nu-i va dezlega el de acest jurămînt. Regretăm că istoricul maghiar Docza Daniil a fost atît de laconic, totuși din cele cîteva cuvinte se desprind unele fapte : autoritatea absolută a Vătafului asupra călușarilor, existența unui jurămînt aspru în îndatoriri și, ceea ce este mai prețios, opoziția între călușari și biserică.

Cantemir și Sulzer nu pomenesc nimic de Jurămînt. Abia la Damaschin Bojinca găsim mărturii mai ample pentru Călușarii din Transilvania. Vătaful după ce și-a ales jucătorii și i-a adunat la el acasă, în ziua de Ispas, pleacă cu ei în afară de sat, la nouă hotare. A luat cu el și o sticlă în care va pune apă de la nouă izvoare. După aceasta se duce la alte hotare care se împreună în trei colțuri. Se oprește la răspîntia lor. Aici, Vătaful leagă pe fiecare, pe rînd, peste fluierul piciorului, sub genunchi, cu două curele pe care sînt înșirați zurgălăi ; de asemeni, leagă fiecăruia, peste brațe, mai sus de cot, cîte două rînduri de panglici. Acesta este ceremonialul Legămîntului. După terminarea lui, jucătorii fac cerc în jurul Vătafului. Roagă pe Irodeasa, patroana călușarilor, să le ajute, apoi Vătaful îi stropește cu apă luată din cele nouă izvoare și le spune să ridice bîtele cu capătul subțire în sus, să le ciocnească de trei ori, privind mai întîi spre apus și apoi spre răsărit. O dată împlinite acestea, Vătaful le ordonă să plece fiecare la

casa sa, dar fără să se uite înapoi. Le amintește că de-acum înainte sînt legați între ei și la bine și la rău și că numai el are puterea să-i dezlege de acest legămînt. De asemeni, le spune să nu uite cînd încep să joace să roage Irodeasa să le ajute și să ciocnească bîtele spre a se încredința că toți care intră în joc sînt călușari.

Tot în Transilvania secolului trecut, Jurămîntul se desfășura cu un ceremonial și mai complicat și tot atît de ciudat. În zorii zilei de Rusalii, călușarii se adună, pe cîmp, la loc ferit, la o movilă ce desparte mai multe hotare. Aici, se prind frați de cruce după care spun în cor Tatăl Nostru. Voievodul, adică Vătaful, le amintește păcatul cel mare dacă calcă legile călușerești, apoi scoate sabia cu care este încins, o întoarce cu tăișul în jos, o împreună cu nageacul Ceaușului, care stă în fața sa. Ia naștere un fel de arc făcut de cele două obiecte. Sub acest arc stă primul călușar care are în mînă un chip de cal sculptat. Voievodul prinde de mînă pe întîiul călușar, acesta pe al doilea și așa mai departe pînă la ultimul care ține în mînă un ciocan. Mutul stă în spate. Lăutarii cîntă : „Jocul soarelui la răsărit“ în timp ce călușarii joacă în jurul movilei, înconjurînd-o de trei ori. Ceaușul are o traistă în care ține nouă feluri de buruieni, după cîte zîne sînt. Cu un ciocan rupe din fiecare cîte puțin și aruncă peste călușarii care joacă în jurul movilei. Simultan, Mutul îi atinge, din cînd în cînd, cu biciul ca să nu se apropie de ei duhurile necurate. După ce au înconjurat movila, Voievodul scoate din nou sabia, o împreună cu nageacul Ceaușului și-i pune pe călușari să treacă pe sub ele. De acum înainte sînt feriți de orice rele. După ce au trecut toți, Voievodul și Ceaușul se răsucesc pe călcîie, împreună din nou armele și călușarii trec pe sub ele. Fac aceasta de trei ori. Cu aceasta se sfîrșește sfințirea înfrățirii. Voievodul pășește înainte, iar după el, că-

lușarii, perechi, Ceaușul și la urmă lăutarii care cîntă : *Marșul sfintelor*. În timpul mersului, călușarii scutură zurgălăii de la picioare.

În Muntenia și Oltenia, Jurămîntul sau Legămîntul nu poate să fie conceput fără Steag. Steagul face parte integrantă din Jurămînt, fiind elementul pe care se face Jurămîntul. Steagul este mai mult decît simbolul Călușarilor, el este Călușul.

După ce Vătaful a constituit Călușul cu Steag și Mut, lasă în seama Stegarului găsirea și tăierea beldiei pentru Steag, pentru că legarea Steagului o face numai Vătaful înainte de Jurămînt. Legarea Steagului se îndeplinește după un ceremonial ce nu poate să fie călcat, cu atît mai mult cu cît Jurămîntul sau Legămîntul se face pe Steag.

În Muscel de unde avem cîteva date în legătură cu Jurămîntul, acesta se făcea într-o formă simplă. Se punea Steagul în mijlocul Călușului, drept ca o lumînare. Călușarii pun o mînă pe el și repetă în cor cele ce le spune Vătaful : „În numele lui Dumnezeu sfîntulețul ne legăm jurînd credință către Steag că vom juca în dreptate, fără supărare și fără murmur.“ Jurămîntul se făcea în Sîmbăta Rusaliilor. Jurămîntul nu obliga pe călușari să ducă o viață în comun, aparte de restul lumii, supuși unei discipline severe sub supravegherea Vătafului. Trebuie să precizăm că Jurămîntul sau Legămîntul nu se desfășura pretutindeni la fel și că normele de conduită ale călușarilor nu erau aceleași. Din expunerea noastră se va vedea că Jurămîntul se reduce, în unele spații, la o simpă formă banală, iar obligațiile călușarilor, pe care le găsim aspre în alte părți, aici sînt inexistente.

La Călugăreni de Vlașca, călușarii cu Mutul, Stegarul și lăutarii în frunte cu Vătaful, plecau în Sîmbăta Rusa-

pînă atunci, izolat și în forme restrînse, acum capătă forme de teatru. Se materializează farsa populară.

În fine, Călușarii ne oferă și situația a treia. Călușul alcătuit din două părți : partea întîia - jocul, a doua-teatrul.

Exceptînd pe Dimitrie Cantemir și narațiunea privind jocul Călușarilor la serbarea dată de Sigismund Bathory, în anul 1592, aproape toate mărturiile vorbesc de Mut. Sulzer îi face un portret destul de elocvent, insistînd asupra îmbrăcămintei sale și a rolului ce îl are în Căluș, fără ca să spună de unde vine Mutul și ce este cu el. Sulzer scrie că Mutul este îmbrăcat în haine roșii, într-o ținută extravagantă și că pe față are o mască care închipuie un cioc de barză sau de altă pasăre. Face analogie cu Turca care se înfățișează tot așa.

Damaschin Bojinca este foarte laconic cînd vorbește de Mut. Acesta închipuie o suită de scene pantomimice menite să stîrnească rîsul celor de față. Tot atît de concis este și Ion Heliade Rădulescu. De la el nu aflăm nimic din ceea ce făcea Mutul. Ni se spune numai că păstrează o tăcere absolută cît timp joacă Călușul.

În descrierea lui Sofronie Liuba, Mutul se numește Bloj. El are un rol mai activ decît la cei precedenți. Cînd Ceaușul aruncă asupra Călușarilor cu diferite buruieni, în timp ce ei joacă în jurul movilei, Blojul îi atinge, din cînd în cînd, cu biciul ca să nu se apropie de ei duhurile necurate. Trebuie să subliniem că Blojul are în mînă un bici de tei, lung cam de patru metri, pe care l-a împietit în ziua de Rusalii. Prezența Blojului este permanentă nu numai în scenele comice pe care le închipuie. El ia parte la jocul Ciocana ca factor activ alături de ceilalți pentru vindecarea femeii „bolnave de dorul jocului". Blojul rupe un fir de tei din biciul său pe care îl pune pe femeia ce este culcată pe pămînt. De asemeni, în final, Blojul o atinge pe bolnavă cu biciul. La masă, Blojul stă în picioare cu capul acoperit, cu biciul în mînă. Așa mănîncă. El supraveghează masa călușarilor. Cînd lovește cu coada biciului în podea sau în pămînt trebuie să fie ascultat. În ziua cînd sparg Călușul la movila dintre hotare, Blojul ocolește și el movila fără să joace ; o lovește numai cu biciul.

În Muscel, Mutul nu jură, dar participă la jurămînt. Nu are voie să vorbească în timpul jocului că dacă ar vorbi ar amuți pentru toată viața. În afară de joc poate vorbi. Mutul are pe cap o căciulă mare, mițoasă, care este în același timp și mască. Dacă nu găsește o căciulă atît de mare își face masca dintr-un cojoc negru. O coase de căciulă. Îi taie ochi și gură. Îi face un nas lung, roșu, de care atîrnă fie un ardei, fie un clopoțel ; este îmbrăcat în haine rele. Un cojoc rupt, petecit, murdar, întors pe dos și desfundat. Este încins cu un curmei de tei. De el atîrnă, în față, o talangă. În mînă are o sabie de fier. El are datoria de a face loc Călușului și de a-l feri de îmbulzeală. Mutul merge înaintea Călușului. El știe la ce casă se va intra. Deschide porțile și face drum călușarilor. În timpul jocului umblă cu sabia în mînă, cînd în cercul jucătorilor, cînd pe margini ca să împingă lumea cît mai departe de Căluș. Închipuie tot felul de scene burlești, mimate în care el este actorul principal, iar mulțimea din jurul Călușului, ceilalți actori involuntari. Mutul dialoghează, mimat, cu acești actori luați la întîmplare. Unii îl provoacă pe Mut obligîndu-l să născocească diferite scenete burlești, unele chiar grotești. Nu trebuie să ne așteptăm ca aceste scenete să aibă un conținut bogat. Ele sînt simple. În fond, totul este în funcție de capacitatea de a crea și de a imagina a actorului care face pe Mutul. Deci, depinde de om și de talentul său de actor. Rolul este foarte greu, ca la orice pantomimă, în-

tr-un teatru fără text. La drept vorbind avem de a face cu un teatru cu un singur actor a cărui întindere de exprimare este nemărginită. Registrul lui nu are limite. Este mai mult decît o comedie *dell'arte*. Poate să atace orice şi în orice factură. Are voie să sară de la burlesc la dramă şi de la ea la farsă. Totul îi este permis. Este un rol copleşitor pentru cel care vrea să scoată ceva din el şi uşor pentru acel care apelează la şablon. În majoritatea cazurilor întîlnim numai această situaţie. Actorii sînt depăşiţi de masivitatea şi complexitatea rolului. Ei repetă ceea ce au văzut la alţii, punînd, ici-colo, cîte o floricică proprie, modestă ca valoare. Temele sînt aproape întotdeauna aceleaşi ca şi tratarea. Dialogul este extrem de simplu, naiv, în cele mai dese cazuri chiar anost, lipsit de strălucire. Actorii nu-şi chinuiesc fantezia. Apelează la situaţii şi momente teatrale pe care i le oferă mediul înconjurător. În ele găsim acele spirite care se fac la „divan", duminica, cînd satul se coboară în centru.

Mutul îşi desfăşoară activitatea şi de unul singur, dar şi în compania celorlalţi căluşari închipuind tot felul de scene hilare pe teme adesea banale, inspirate din viaţa locală. La ele participă doi—trei sau chiar mai mulţi căluşari, după cum cere sceneta. Textul oral al scenetelor este moştenit din Căluş în Căluş. El este foarte simplu. Un dialog între doi sau trei căluşari şi o înjghebare de acţiune în jurul Mutului devin personaj principal. Desigur că nu putem să pretindem de la nişte oameni care nu au nici o legătură cu teatrul să închipuie o scenetă care să satisfacă din exigenţele ce se cer acestui fapt. Aceste scenete sînt cu adevărat teatru popular. Ele reprezintă forma arhaică şi originară a teatrului. Fără îndoială că tot aşa arătau scenetele burleşti din care s-a născut teatrul elin. Ele sînt un fel de farse în care găsim cîte puţin din fiecare element al teatrului. Domină burlescul şi grotescul. Spiritul lor este rural. Sînt farse ţărăneşti în care sînt plasate acte, situaţii şi personaje din această lume. Femeia este prezentă aproape în toate scenetele. Femeia este personajul în jurul căreia se roteşte toată viaţa ruralului. Aşa fiind, ea nu putea să lipsească, aici, unde rolul ei de fiinţă rîvnită este însăşi tema scenetei. Dragostea, în forma ei materială, este subiectul clasic din literatura populară. La această femeie, înfăţişată aproape întotdeauna într-o formă grotescă, pofteşte şi Popa şi Dascălul şi Ibrahim şi Negustorul. Trebuie să subliniem atmosfera de caricatural şi de satiră groasă în care este îmbrăcată sceneta. Ţăranul nu priveşte cu gravitate şi seriozitatea amărăciunii unui fapt care îl loveşte direct. El îşi bate joc de aceşti poftitori la farmecele muierii sale. Nu este gelos şi, mai ales, nici nu-şi bănuieşte femeia de infidelitate, dimpotrivă, se pare că nu-şi pune întrebări şi probleme de acest fel. Se arată că îi este indiferent dacă ea a călcat alături. Cel puţin nouă ni se vădeşte că morala lui, în acest caz, este foarte elastică, iar vederile lui liberale. El face haz de aceşti poftitori cu aere groteşti. Nu se întreabă dacă a fost ceva între femeia sa şi aceştia. S-ar zice că are o încredere nemărginită în virtutea ei, sau este condus de o filozofie care nouă ne scapă. Bărbatul, în unire cu femeia, îşi bat joc de aceşti peţitori tomnatici, iar spiritul rural i-a prezentat pe toţi şi a învăluit totul într-o formă care alunecă foarte mult spre caricatură. Femeia e însărcinată. Este îmbrăcată pestriţ. E urîtă. E vopsită pe faţă cu negru sau cîrmîz. Nici ceilalţi actori, adică poftitorii la farmecele ei, nu sînt mai arătoşi Şi ei s-au mînjit pe faţă cu negru sau cu roşu, sînt îmbrăcaţi cu haine rele. Femeia, personajul principal, contrastează violent prin costumaţia sa cu situaţia dată. Sceneta nu scoate în relief sentimentele care sînt în joc, ci subliniază cu sar-

În Olt Podul este spectacolul frecvent la care participă Mutul. Se închipuie tot felul de scene hilare, simple, în stil rustic. Cea mai gustată este încercarea Mutului de a trece Podul.

DESFĂŞURAREA SPECTACOLULUI ŞI JOCUL

După ce s-a alcătuit echipa, s-a „legat" Steagul şi au făcut Legămîntul, căluşarii vin în sat. Noaptea de sîmbătă spre Duminica Rusaliilor şi-o petreceau împreună. De acum, cît ţine Căluşul sînt legaţi între ei şi faţă de Vătaf căruia îi datoresc o ascultare necondiţionată. În dimineaţa zilei de Rusalii plecau în turneu, în satul lor. În zilele următoare în alte sate, mai ales în acelea unde Căluşul nu există. Acei din Vlaşca, Teleorman şi chiar din Argeş veneau la Bucureşti. Căluşarii mergeau în formaţie strînsă. Vătaful în frunte, Mutul lîngă el şi Stegarul în mijlocul căluşarilor. În general se ştia cu cine încep şi la cine vor juca. Erau preferaţi, după cum este şi normal, oamenii înstăriţi. În Dolj este chiar o tradiţie să facă primul joc la cel mai bogat om din sat. Le va merge bine. Vor avea noroc pe tot timpul Căluşului. Se obişnuieşte ca Mutul să meargă înainte. Fereşte pe căluşari de îmbulzeală. El ţine ordinea. Deschide porţile şi arată locul unde vor juca Căluşul. Stegarul înfige vertical Steagul în pămînt. Stă lîngă el. Nu are voie să-l lase din mînă. În jurul său se rînduiesc căluşarii pentru joc. Lăutarii stau mai la o parte. Căluşarii sînt atenţi la Vătaf. Acesta arată ce se va juca. El schiţează primii paşi. Lăutarii ştiu. Încep să cînte. Căluşarii s-au pornit. Spectacolul a început. Vătaful conduce jocul. La Căluşul cu

doi vătafi, Vătaful al doilea sau din coadă, are grijă ca jocul să meargă bine. Să se desfăşoare la unison, în acelaşi ritm şi cadenţă. El secondează întru totul pe Vătaful-prim, imprimînd spectacolului o desfăşurare cît mai energică şi mai vie. În Muscel se jucau : Floricica, Banul Mărăcine, Hora Dreaptă şi, în final, Hora Căluşului. Repertoriul variază de la judeţ la judeţ. În Vlaşca se jucau : Jocul lui Florea, Roata, Brîul din Căluş, Hora Boiereasca şi Sîrba cu poporul. Nu lipsea Florica, care se pare că figurează în repertoriul tuturor Căluşelor. La Mihăileşti de Vlaşca, Căluşul începe cu Plimbarea pe care o întîlnim în mod frecvent pe Tîrnave şi pe Mureş.

În Teleorman repertoriul este mai variat. Se joacă : Căluşul, Foarfeca, Cazacul, Sitele, Duşa, Brîul, Geambaralele, Doborîta, Crăiţele, Calul şi Pătulul. Nu lipseşte aproape nicăieri Floricica şi Hora Căluşului din final, iar în unele sate se deschide spectacolul cu Plimbarea.

În Olt repertoriul este bogat, diferit de celelalte judeţe. Se joacă : Întrerupta, Foarfeca, Fusul, Trei sus şi trei jos, Bătuta, Floarea, Iutele, Mişcarea lui Joiţă, Mişcarea lui Efteme, Cinci într-una, Trei la spate, Crucea, Floricica, Tarapanaua, Sîrba Căluşului şi Hora Căluşului.

În Oltenia se joacă în afară de cele de mai sus : Ca la uşa cortului, Brîuleţul, Băţul, Bătaia pe loc, Săritura, Cisăul, Cătrănita, Raţa, Doborîrea, Viforîta, Cireşul şi, bineînţeles, nu lipseşte Floricica.

În unele sate repertoriul este mai întins, în altele mai restrîns. În general, căluşarii nu joacă toate jocurile. O fac rar, numai la început şi numai la acei pe care îi ştiu că-i onorează cum trebuie. De altfel, practic vorbind după cum mi-au spus mulţi vătafi, este absolut imposibil să joace întreg repertoriul. Fiecare joc cere atîta energie încît căluşarii nu ar putea susţine toate jocurile.

Dînsele și Strigoaice. În general acestea le sînt ostile. Le vor răul. Îi urmăresc cu dușmănia lor pînă la distrugere. Situația este ciudată. Pe de o parte, călușarii sînt încărcați cu o serie de atribute care îi diferențiază de restul oamenilor, iar pe de alta, ei se tem de unele divinități care în mod special se țin de ei ca să le facă rău. Așa fiind, călușarii, prin ceea ce sînt, supără aceste zeități, dînd naștere unei lupte aprige între călușari și aceste forțe. Această dispută se manifestă printr-o suită de practici menite să-i apere de ele. Dar tot poporul crede, în Transilvania, că este o putere care îi ajută să joace și care veghează neadormită asupra lor și a jocului și că cel ce nu știe să joace cum trebuie cade amețit la pămînt, semn că nu este plăcut acelei puteri. De asemenea, s-a pomenit, la locul cuvenit, de Irodeasa, patroana Călușarilor, căreia trebuie să-i aducă jertfe ca să-i ajute la joc. Din aceste mărturii ca și din altele se vede că jocul ca să fie cît mai spectaculos călușarul trebuie să-și asocieze anumite forțe, să-l patroneze și să-l ocrotească. Să-i insufle un elan și o forță supranaturală.

Se cade să fie subliniat că poporul a privit jocul Călușarilor, deci spectacolul ca atare, ca un fapt care ieșea din comun. Această dezlănțuire de energie orgiacă, de frenezie aproape nebunească pe care o arătau călușarii în timpul jocului nu li se părea naturală. Ea depășește limitele omenescului și ca atare cel ce săvîrșește asemenea acte este ajutat de o forță. Poporul nu a căutat să definească această forță. Nu l-a interesat cine este și cum îi zice. A rămas numai la credința primară că există o forță care îi conduce și care le dă anumite puteri. Din acest concept s-a născut celălalt, că ei au însușiri tămăduitoare și că tot ce ating sau joacă călușarii aduce sănătate și noroc.

În unele spații s-a mers și mai departe cu această credință :

Se crede că cel ce joacă în Căluș are noroc, iar în Transilvania se credea că călușarul este un om ales, un fel de sfînt, și ca atare numai *acei curați pot să joace în Căluș*. În fine, în Oltenia se crede că cel ce primește Călușul va avea spor, noroc și sănătate. De călușari fug Ielele și Dînsele care pocesc copiii și oamenii. Casele la care au jucat sînt ferite de aceste duhuri. Pretutindeni Călușarii sînt priviți ca aducători și purtători de bine, de noroc, de sănătate și belșug. Alături de această forță bună, ca să-i zicem astfel, a fost imaginată o altă divinitate ce vrea răul călușarilor, care urmărește să-i distrugă.

În etnografia Călușului această situație a generat o suită de practici ce sînt observate de la înjghebarea Călușului pînă la spargerea lui. De valoarea și simbolul lor ne-am ocupat mai înainte.

COREGRAFIA CĂLUȘULUI

Călușarii sînt un joc de asociație. Jocul se desfășoară, întotdeauna, sub semnul unei unități organice totale. De altfel aceasta este caracteristica aproape generală a tuturor jocurilor românești. La Călușari faptul nu trebuie să surprindă, dimpotrivă, el se leagă strîns și este un corolar al elementului de spectacol pe care îl cuprind. Din cele mai vechi mărturii se vede că ei alcătuiau, din clipa Jurămîntului, un tot inseparabil. Pentru perioada de timp cît umblau și jucau, ei erau un singur corp

supus unei ascultări desăvîrşite Vătafului. Ca atare şi jocul lor nu putea să fie decît tot aşa. Ceea ce ordona Vătaful aceea se împlinea. Vătaful era mai mult decît conducătorul lor, era, păstrînd proporţiile, o divinitate cu puterile absolute. Fără îndoială că acest concept vine de undeva din adîncul timpului cînd la origine a fost ritul, iar Vătaful era marele preot care oficia şi care conducea procesiunea cu întreg ceremonialul lui.

Căluşarii au fost, de la început, un joc clădit pe virtuozitate. Un joc de agilitate, de iuţeală, de curaj, dar şi de exhibiţionism. Un joc alcătuit dintr-o dantelărie de figuri. Căluşarii sînt un joc în care imaginaţia joacă un rol preponderent. Toţi acei care i-au văzut pe Căluşari, mai ales străinii, au subliniat acest fapt. Toţi au reţinut stilul propriu acestui joc în opoziţie de altele încît nu trebuie să ne surprindă că s-a constituit un stil căluşeresc de joc.

Căluşul, joc de virtuozitate, are o tehnică deosebită de a celorlalte jocuri româneşti.

Căluşul este un joc tare, foarte bărbătesc, apăsat, care se joacă în forţă, cu o vigoare neobişnuită, adăugînd la aceste elemente şi o remarcabilă sprinteneală. Se poate spune că este un joc în care se preamăreşte sau închipuie o luptă. Ca să fie practicat, acest joc cere o pregătire îndelungată şi susţinută. La Tufeni şi Urluieni de Olt copiii încep de la vîrsta de şase ani să înveţe Căluşul, de aceea nu surprinde pe nimeni că Oltul excelează în Căluş, situîndu-se pe primul loc în ceea ce priveşte arta şi virtuozitatea jocului.

Căluşul dă jucătorilor o plastică diferită prin poziţia deschisă a picioarelor bine împlîntate în sol, pe talpă şi călcîie. Corpul este puţin înclinat ca să permită executarea cu multă vigoare a mişcărilor tehnice într-o aşezare comodă pe sprijinul genunchilor îndoiţi.

Stilul căluşeresc se imprimă în tehnica interpreţilor *şi influenţează, cu timpul, şi execuţia repertoriului obişnuit al jocurilor de horă.*

Prin asimilarea pintenilor şi a paşilor bătuţi din „Hora căluşerească pe bătaie" cu aceea a altor jocuri obişnuite a căror ritmică a fost prielnică bătăilor căluşereşti s-au născut şi dezvoltat numeroase „Hore în bătaie" ca : Joiana, Murguleţul, Băltăreasca, Sîrba din Căluş, Brîul din Căluş şi altele.

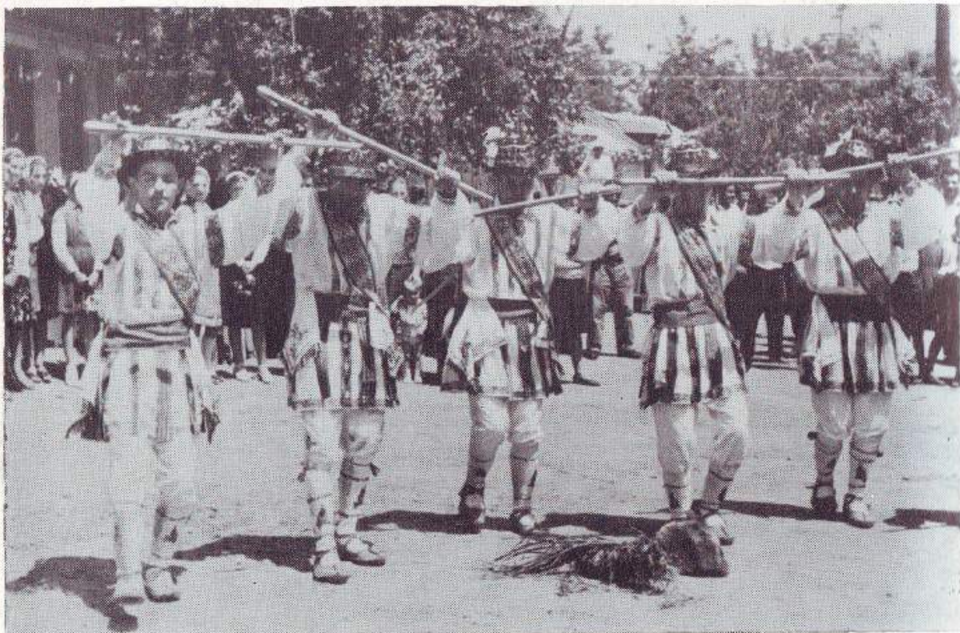
Jocul în pinteni şi în paşi bătuţi sînt caracteristicile Căluşului. Căluşul a luat din repertoriul atît de variat şi de bogat al jocurilor româneşti ceea ce i-a convenit, imprimîndu-i stilul său şi ca atare a transformat jocul respectiv într-un joc căluşeresc. În fond, toate jocurile din Căluş aparţin marelui repertoriu de jocuri, dar transplantate în Căluş ele au căpătat altă factură stilistică şi altă arhitectură, devenind componente ale Căluşului. Procesul nu s-a oprit aici, el a mers mai departe înscriind un circuit ciudat. Jocurile din Căluş influenţează şi modifică stilul chiar al jocurilor ce au fost, o dată, luate în Căluş ca numere de spectacole.

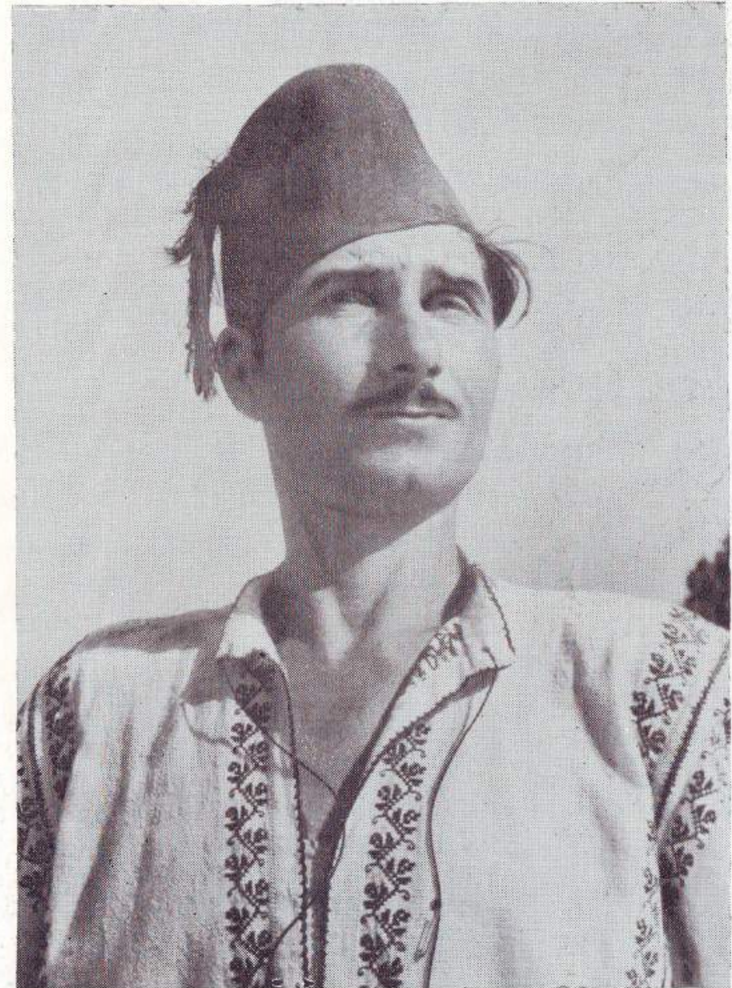
Horele căluşereşti sînt hore pe bătăi. Jucătorii sînt fie prinşi de mîini, fie cu braţele pe umeri. Din familia Căluşului fac parte horele : Hora dreaptă în bătaie, Ţiitura, Floricica din Căluş, Gherghiţa din Căluş, Joiana, Murguleţul, Băltăria, Băltăreasca, Martalogii, Tărăşelul de la Urluieni, Treiul, Chilabaua, Hora Babii, Hora ca la Maldăru, Hora Dumitrii din Perieţi-Olt, Hora Dadii Ioana.

Brîul Căluşeresc cuprinde toate jocurile de Brîu pe care le joacă călusarii „în pinteni" ca : Brîul din Căluş, Bugheanu şi altele

Călușar din Bîrca-Dolj, 1963

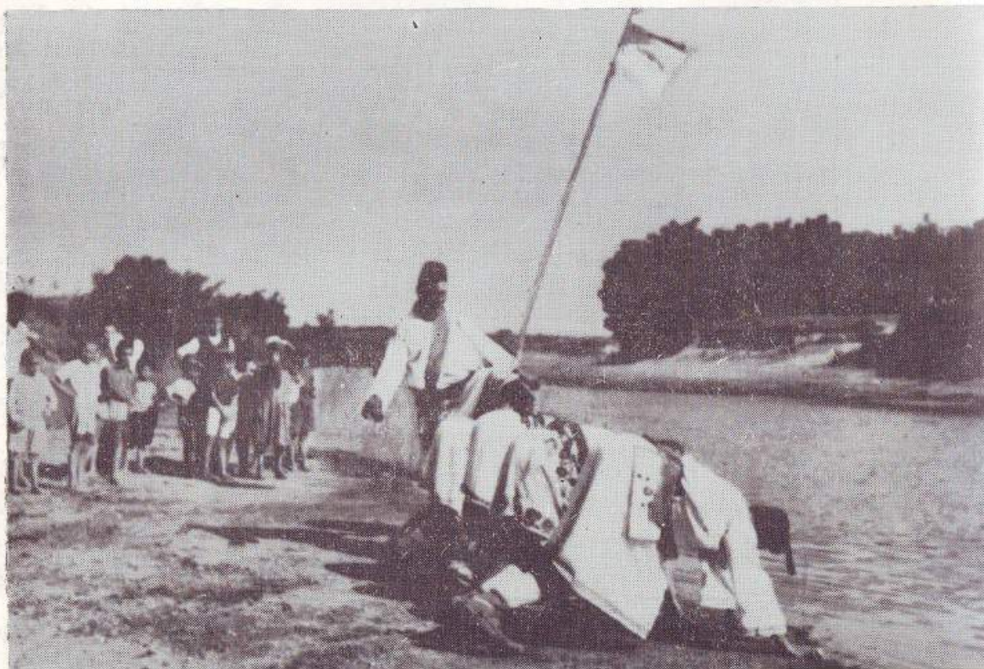
Scenă de joc la Călușul din Pîrșani-Dolj

Vătaf la Călușul din Bîrca-Dolj, 1962

Vătaful Călușului
cu Ciocul din
Giurgița-Dolj, 1960

Jurămîntul Călușarilor
din Bîrca-Dolj

Călușar din Pădureț-
Olt, 1962

„Pornirea“ la Călușul
din Perșani-Dolj

Lei 9,50